Mick Lidbeck

Min farfar i Kina

1903 – 1930

Ett stycke
svensk missionshistoria

Uppsala 2003
Svenska Institutet för Missionsforskning

Min farfar i Kina

1903-1930

av

Mick Lidbeck

Ett stycke svensk missionshistoria

RYSKA FEDERATIONEN
Bajkalsjön
Irkutsk
Chabarovsk
N
V
Ö
S
KAZACHSTAN
Heilongjiang
Harbin
ULAANBAATAR
Vladivostok
MONGOLIET
Changchun
Jilin
Inre Mongoliet
KIRGIZISTAN
Ürümqi
Shenyang
Liaoning
NORD-KOREA
Xinjiang
Baotou
BEIJING
PYONGYANG
Beidaihe
Dalian
SEOUL
SYD-KOREA
Tianjin
Hebei
Yantai
Kunsan
PAKISTAN
Shanxi
Jinan
Qingdao
Shandong
Huang Hai (Gula havet)
Qinghai
Xuzhou
JAPAN
Gansu
Jiangsu
Anhui
Nanjing
Tibet (Xizang)
Hefei
Wuxi
Shanghai
Hubei
Wuhan
Ezhou
Hangzhou
Sichuan
Chengdu
Zhejiang
Östkinesiska havet
NEPAL
Lhasa
Chongqing
KATMANDU
BHUTAN
Hunan
Jiangxi
Fujian
INDIEN
Guizhou
TAIBEI
Dali
Kunming
Guilin
TAIWAN
BANGLADESH
Guangxi
Guangdong
Panyu
Guangzhou (Kanton)
Calcutta
Yunnan
Nanning
MACAO
HONG KONG
BURMA
VIETNAM
HANOI
Sydkinesiska havet
FILIPPINERNA
KINA
0 250 500 750 km
LAOS
Haikou
Hainan
THAILAND
Sanya

Förord

Ett av mina tidiga minnen är att jag sitter på golvet framför en hög byrå tillsammans med min pappa. Han visar mig ett fotografi av en pojke med blont hår och sammetskostym. Bredvid honom finns en man med mustasch. Pappa berättar att pojken är han själv och mannen min farfar. Under bilden står det skrivet ”Nu är vi bara två kvar”. Jag vet att det är min pappas ord och att han är fem år. Jag minns andra bilder, fotografier i ett album. De är litet svåra att förstå. Där är två kistor, en stor och en liten med granris på. Bredvid står mannen med mustasch och den lilla pojken. De har tjocka vinterkläder på sig och det är snö på marken. Det känns högtidligt att titta på bilderna. I albumet finns det andra bilder som är roliga. Pojken rider på en åsna. När han är större har han byggt ett högt torn med meccano. Ibland finns det kineser med på bilderna. Jag vet att de bor i Kina, de är missionärer. Jag hör att det är fint att vara missionär. Den känslan kommer jag att bära med mig hela livet.

Jag har flera släktingar förutom farmor och farfar som är missionärer. Ibland när de var i Sverige kom de hem och hälsade på. Min första lektion i ett främmande språk, kiswahili fick jag i gästboken. Min bästa vän från skoltiden är missionärsbarn från Kina och Japan. Genom henne mötte jag som tonåring gamla kinamissionärer, min farmor och farfars kolleger. Jag blev själv med min familj missionär i Tanzania under några år. Och i mer än 10 år har jag arbetat med missionärer. Jag har varit med om att välja och förbereda missionärskandidater, möta dem under deras tid i tjänst och efter deras hemkomst. Mission är viktigt i mitt liv!

År 2001 fick min man och jag möjlighet att göra en resa i Kina tillsammans med vänner som bor i Hong Kong. Resan gick till Luoyang och Xian i provinserna Henan och Shaanxi, områden där farmor och farfars mission hade sitt fält. Inför resan läste jag en samling brev som farmor skrivit till ”mina älskade föräldrar och syskon” hemma i Mönsterås. Breven skildrar deras liv under några år på fältet. Jag blev gripen av breven och jag lade särskilt på minnet varifrån breven skrivits, på vilka platser de haft sitt hem, i Puchow och Yuncheng. Var platserna låg visste jag inte så noga. Vi hade också en del fotografier med oss.

Jag har senare läst de brev som finns kvar skrivna av min farfar i Kina till hans son i Sverige under de år de var skilda åt. Min pappa var då mellan 5 och 13 år gammal, från 1923 till 1930, då farfar dog. De båda brevsamlingarna har jag vagt känt till men aldrig sett förrän i samband med föräldrahemmets upplösning året före vår resa.

När farfar begravdes på missionens kyrkogård i Haichow, hade han själv till samma plats följt sin första hustru, sin andra hustru och fyra av sina fem barn. Barnet som inte dog blev min pappa. Under den vecka vi tillbringade i Kina mötte vi kristna kineser som blev gripna av det de hörde om mina farföräldrar. ”Du måste skriva farfars berättelse. Vi behöver den som motbild och som förebild. Motbild till propagandans bild av de tidiga missionärerna som ’imperialismens lakejer’. Förebild genom att de gjorde gott, inte tänkte på egen vinning och var beredda att ge sina liv”.

Jag hade väntat mig, att resan skulle bli viktig för mig, att den skulle sporra mig att vilja veta så mycket som möjligt

om min pappas bakgrund. Men det var en stor överraskning att berättelsen skulle kunna vara meningsfull också för människor i Kina. När jag nu försöker skapa en bild av farfar och farmor, deras liv och deras tro, blir det naturligtvis också en bild av mission i Kina under 1900-talets början, vilket i sin tur är en del av den kinesiska kyrkans historia. Berättelsen har också blivit en uppsats i missionsvetenskap. Den har publicerats med titeln ”My Grandfather in China 1903-30 – a Fragment of Swedish Mission History”.[i]

Svenska Missionen i Kina – ett nytt missionssällskap

”I lydnad för Herrens kallelse utgick i början af år 1887 en ung man, Erik Folke, till Kina för att där göra Jesu namn kändt.”[ii] Inget svenskt missionssällskap är nu villigt att börja arbete där, så Folke reser utan stöd. Pengar till resa och utrustning får han av en vän i England. Kort före utresan får han kontakt med en annan ung man, Josef Holmgren, som också känner nöd för Kina. Denne lovar att be för Folke och att vara en förmedlande länk mellan honom och dem som kommer att vinnas för verksamheten. Snart finns kommittén för Svenska Missionen i Kina, SMK. Dess uppgift är att sända ut eventuellt inkommande medel och arbetare till Folkes hjälp. Den 14 mars 1887 anländer Folke utan kontakter och pengar till Shanghai och möter en person som hjälper honom att få gå på China Inland Missions språkskola i Ganking. Efter sex månader är eleverna beredda att lämna skolan för sina fält.

Folke får rådet att uppta arbete i sydvästra Shansi, ännu helt ”oberördt af evangelium”. Han finner sig ständigt bevakad av hemlig polis. Det är inte lätt att vinna förtroende hos människor som aldrig sett en utlänning förr. Så småningom kan han slå sig ned i Yuncheng och där öppna en opieasyl. Betecknande för stämningen är, att den man som öppnar stadsportarna för honom bestraffas med 200 prygelslag. Det första dopet skedde 1889. Snart kallas Folke att ta upp arbete i två angränsande provinser också, Shensi och Honan. ”…allt eftersom Herren banade väg, intogos dessa nya områden.” Folke får medarbetare från Sverige, första året två,

andra året fem och så fler och fler. Också arbetet i Sverige växer med en årlig bön- och tacksägelsedag den 14 mars, en liten expedition och en egen tidskrift ”Sinims Land”. År 1900 har SMK 30 missionärer på fältet, 74 ombud i Sverige och en årsinkomst af 44.500 kr.

Farfars berättelse

Jag har sökt efter min farfar i breven, i missionens tidskrift ”Sinims land”, i fotografialbum och i anteckningar i dagböcker. Det här är vad jag fann.

Farfars bakgrund och utresa

Verner Wester föds den 20 oktober 1876 i Kumla socken, son till arrendatorn Lars Gustaf Wester och hans hustru Johanna Sofia. 19 år gammal lämnar han hemmet och får anställning i en skoaffär. Året därpå kommer Verner till fördjupad tro på Jesus som hans Herre. Tillsammans med andra troende unga män börjar han arbeta bland ungdomar. Redan under konfirmationstiden hade han tänkt på missionen, nu vaknar den tanken igen. När en av Svenska Missionen i Kinas (SMK) missionärer, Axel Hahne som också kommer från Kumla, frågar honom om han aldrig tänkt på att gå ut som missionär i Kina, svarar han, att den kallelsen har han känt. Ett år, 1899-1900 går han på Örebro läns folkhögskola i Käfvesta. Sedan han antagits som missionärskandidat, får han kristendomsundervisning på Södra Seminariet i Stockholm.[iii]

26 år gammal anländer han 24 februari 1903 till Shanghai. På resan har han sällskap med en annan nykomling. De stannar på China Inland Missions hem en månad. Tillsammans med Erik Folke börjar de sedan resan mot fältet. Efter sex dagar på båt, där han för första gången bor och äter bland kineser ”på deras vis”, når de Tientsin nära Peking. Därifrån fortsätter resan inåt landet i tre veckor. Allt är nytt och intressant, naturen, folket med dess seder och bruk,

språket. Med vemod ser Verner hur byar ödelagts genom det fasansfulla kriget ett par år tidigare. I maj når de ”fältet”.[iv] Verners första bostad blir i Yuncheng, missionens huvudstation, där vid den tiden fem missionärer bor och arbetar i olika uppgifter. Verners, liksom alla andras, första uppgift blir att studera kinesiska. Han får som lärare en gammal fin och bildad herre, som tidigare inte velat ha med utlänningar att göra men nu påverkats av sin kristna svärmors död.[v] Efter ett och ett halvt år är den största prövningen att det går så långsamt med språket men "huru jublande är man icke, när man börjar kunna fatta...".

Under den hetaste tiden får han tillsammans med familjen Linder för första gången flytta upp till sommargrottorna i Uanchuenbergen. Där insjuknar hustrun och en tvååring i svår dysenteri och efter en vecka har de båda dött. De båda sjuka är så plågade, att de stör varandra och barnet får ligga i ett intilliggande hus. Det blir Verners uppgift att vårda den lille till slutet. I slutet av sin kamp får fru Linder en erfarenhet ”af den härlighet, som hon gick tillmötes”. Kort tid efteråt följs Verner och missionär Linder åt till församlingen i Pei-Chuang. I den fullsatta kyrkan hålls morgonbön med bibelförhör, där gamla och unga läser upp bibelord de lärt sig utantill. En pojke kan hela Johannesevangeliet. Sedan följer predikan, församlingsmöte med tillsättning av församlingsäldste och diakon, förslag av 9 dopkandidater och sist sångmöte. När de sent återvänder konstaterar Verner, att kineserna fullkomligt intagit hans hjärta och att han är förvissad om att han är på rätt arbetsområde. Hans bön är att han snart skall kunna deltaga i arbetet bland detta folk.[vi]

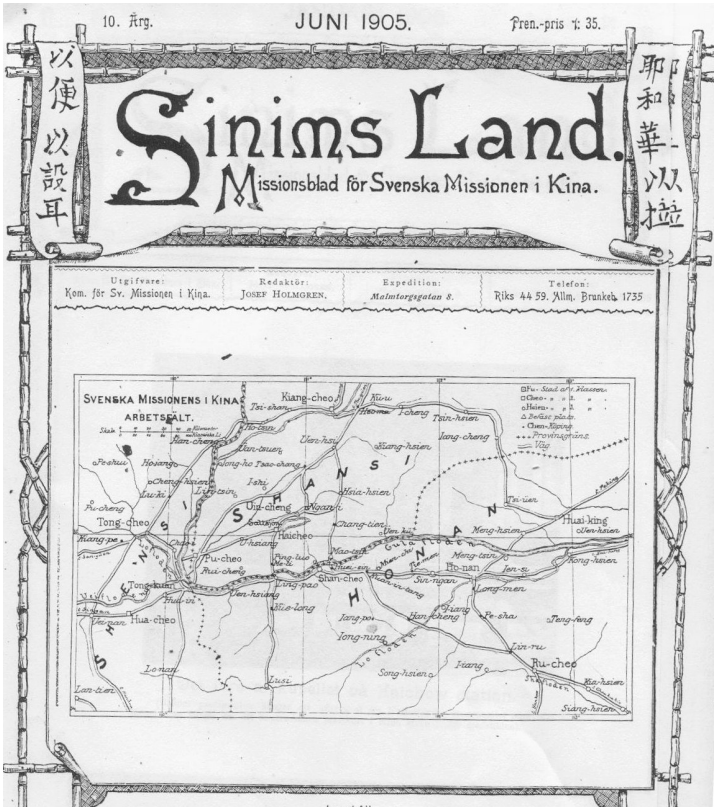

Missionsfältet 1903

Vid slutet av Verners första år i Kina, vilket utgör SMKs sjuttonde verksamhetsår, finns följande information.[vii] I Shansi bedrivs arbetet huvudsakligen i Yuncheng, Ishi, Haichow och Puchow-fu. I Shensi bor missionärer i Tungchow-fu och Hancheng. I provinsen Honan har det förekommit förföljelse och motstånd, men arbetet har kunnat

fortgå i Sin-an, Iong-ning och slutligen också i Honan-fu, nuvarande Luoyang. Från alla dessa platser där missionärer bor har man också verksamhet i byarna runtomkring. Missionens arbete, som hittills varit av banbrytande karaktär, ändras nu när små församlingar bildats. Både ämbetsmännens och folkets bemötande blir bättre. Antalet missionärer på fältet är 34, infödda medarbetare som evangelister och bibelkvinnor 20. Det finns 234 församlingsmedlemmar, 80 har döpts under året och skolorna har 61 elever. Under året har församlingarna samlat in 200 taels (motsvarande 500 kr i den tidens valuta), ett tecken på att principen om självunderhåll arbetar sig fram. Det största behovet för utvecklingen av arbetet är gosskolor i varje distrikt, en större flickskola för varje provins och en skola för infödda medarbetare.

Hemarbetet

”Hemarbetet” som pågår i Sverige är en förutsättning för missionsarbetet i Kina. Där nämns missions- och bönekretsar, höstmöte, årsmöte, bönemöten, reseverksamhet, möten med hemmavarande missionärer, föredrag, missionssparbössor och försäljningar. Missionsvännerna och missionärerna delar en och samma kallelse - utan missionsvänner inga missionärer. Årskostnaden för en ogift missionär, manlig eller kvinnlig är 1.200 kr, för missionärsfamilj (utan barn) 2.400 kr, för infödda evangelister 200 kr och för infödda bibelkvinnor 100 kr.[viii]

Syskonskapet, missionärskamraternas innerliga gemenskap med varandra kommer till uttryck i ett kärleksfullt språk. I tro har de begivit sig ut i en värld full av faror och där är de

beroende av varandras stöd. Beroendet, den gemensamma tron och den delade kallelsen binder dem säkert samman. Romantiken råder, när missionen tar sin början i slutet av 1800-talet. Den misstämning som troligen förekommer bland dem emellanåt märks inte i breven.

En kines är och förblifver en kines…

Missionärerna undervisar de troende om att det är viktigt att de snart själva tar hand om sina församlingar, såväl i fråga om andlig tillsyn och vård som ekonomiskt. Missionärerna tror, att när församlingarna fått mer stadga, de själva skall få rollen som ledare och rådgivare vid de äldre kristnas sida, medan evangelisationsarbetet och församlingsvården blir kinesernas egen sak. ”En kines är och förblifver en kines även efter sin omvändelse, och vårt mål är ej att skapa en kyrka efter ett västerländskt mönster utan att som visa byggmästare lägga grunden och sedan låta Guds Ande på densamma uppbygga en församling, en kropp, sådan han velat.”[ix]

1906 förekommer i missionstidningen en bild av kapellet i Haichow.[x] Läsaren uppmärksammas på att längst fram i kapellet ”hänger ett aftryck af det Nestorianska monumentet nära Sian i Shensi, som vittnar om att kristendomen predikats i Kina äfven under medeltiden”- i själva verket tidigare än så. 1625 upptäcktes ”Singanfu-stenen” från 781, som beskriver händelser på 630-talet. Det är en tre meter hög granitskiva, krönt med ett kors, med kinesisk-syrisk inskrift som berättar om kristendomens utbredning i Kina vid denna tid. Den är ett bevis för att missionärerna nu inte kommer

med en ny och främmande religion. Kristen tro fanns i Kina, samtidigt som romerska munkar för första gången färdades genom England.

Verner flyttar till Haichow och därifrån berättar han om hur de utnyttjar människors ledighet kring det kinesiska nyåret.[xi] Med hjälp av ett dragspel och en gong-gong samlar de stora skaror åhörare på plats efter plats. Ibland kommer någon ut med bänkar att sitta på, ibland serveras frukt och té och människor köper deras böcker. Församlingarna firar Evangeliska Alliansens bönevecka och man samlas till brinnande bön hos olika familjer varje eftermiddag. De håller två veckors bibelkurs för män och likadant för kvinnor på olika stationer. De troende förkunnar evangelium på marknader och teatrar, i byar och städer. Sedan männen tagit hem bambustörar, syr kvinnorna ett tält som de kan använda för missionsmöten på olika platser. Ofta står tältet rest på en marknad i en hel månad och församlingstjänare eller missionären predikar ett par gånger varje dag. Plakat klistras upp vilka sitter kvar med sitt budskap till förbipasserande även långt efter det tältet rivits. Man delar ut traktater och säljer böcker och biblar. Ibland berättas det om tusen åhörare. Ofta bemöts de med skepsis, ibland fientlighet. Kanske kommer människorna för att titta på utlänningen. Men för många kristna är marknaden den plats, där de första gången hör om Jesus.

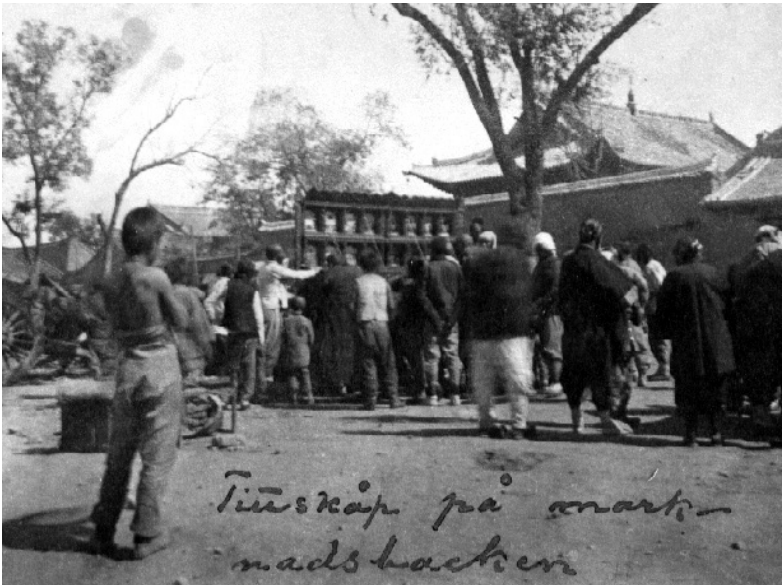

Om resepredikningar berättas, att de ofta sker i samtalsform med utgångspunkt i någon tilldragelse i omgivningen. Ämnet kan vara t ex frälsningen, vedergällningen, gudomen. Ur livet hämtade exempel som belyser de vanliga lasterna, avgudadyrkan, opierökning eller spel, får inte saknas. Ordspråk och citat ur de klassiska skrifterna väcker uppskattning. Det är nödvändigt med ett enkelt språk. De flesta åhörarna kan inte läsa och har aldrig hört annat än traktens dialekt. De ”skulle bortstötas eller åtminstone ingifvas misstro genom ovanliga eller högtrafvande talesätt.” Under predikoresor ges också tillfällen till enskilda samtal, då det är lättare att bemöta frågor och invändningar och att därigenom bli förstådd och väcka intresse.

Mission och kultur

Missionärerna är angelägna om att så långt som möjligt anpassa sig efter den kinesiska kulturen. Det råder stränga regler för umgänget mellan män och kvinnor och det gör det nödvändigt, att arbetet bland kvinnorna till största delen utförs av kvinnor. En betydande del av evangelisationsarbetet sker i stationernas gästrum och i opieasylerna. Den kvinnliga verksamheten omfattar alla grenar av evangelisationsarbetet. Det finns särskilda opieasyler för kvinnor, särskilda gästrum och ofta särskilda avdelningar i ett kapell. De kvinnliga arbetarnas bostäder ligger också på avstånd från de manligas. Arbetet i asylerna och gästrummen sker på samma sätt för män och kvinnor. Men den kvinnliga missionärens gatupredikan och skriftspridning går annorlunda till än den manlige missionärens. Kvinnorna måste uppsökas i hemmen. Om missionären eller bibelkvinnan möter några kvinnor vid en dörr, så gäller det att komma i samspråk med dem och sedan leda in samtalet på kristen tro och orsaken till att missionären är där. Äldre kvinnor kan köpa böcker till sina barn och barnbarn. Om man vill sälja en traktat för hennes egen räkning, måste man också lära henne att läsa. Husbesök och läsmöten blir en gren av kvinnlig missionsverksamhet. Försedd med böcker med stor stil och enkel text går missionären till ett hus. Efter artighetsceremonier kanske hon sjunger en sång som hon förklarar och visar dem skrivtecknen och talar om uttal och betydelse. Så småningom väcks ett intresse och efter några besök kanske somliga vill köpa en bok och lära sig läsa den. Den kvinnliga missionären kanske avsätter en eftermiddag i veckan till läsunder-

visning i kvinnornas gästrum, ett gott tillfälle också för personlig påverkan.

Missionärerna är ofta upprörda över en kinesisk kvinnas hårda liv. Som dotter räknas hon inte, när pappan berättar hur många barn han har. Från 7 års ålder får hon inte sitta nära pojkar eller män, inte äta med dem. Troligen får hon inte gå i skola. Hon blir bortlovad till en annan familj redan som barn. Om hennes familj får svårigheter, flyttar hon till svärföräldrahemmet mycket ung, så att familjen får betalningen för henne – och en mun mindre att mätta. Där blir hon den yngsta arbeterskan utan rättigheter. Familjerna är stora, kanske finns där svärmor och flera andra kvinnor äldre än hon. Om hon inte är gift i övre tonåren, anses hon för gammal att gå utanför hemmet. Det finns så många seder och bruk en kvinna måste följa för att inte dra olycka över familjen. Hon vågar inte tvätta kläder vissa bestämda dagar, får inte alls arbeta vissa dagar i vissa månader, får inte röra köksknivenen somliga dagar och inte brunnsveven andra dagar. Drabbas familjen ändå av olycka, har hon säkert misshagat gudarna genom att överträda någon regel. Om svält drabbar familjen kan både hustru och döttrar säljas. Månggifte är inte tillåtet i Kina, men vid den här tiden är det tillåtet att ha bihustrur i obegränsat antal. De är helt rättslösa, mannen kan skiljas från dem när han vill. Till allt detta kommer bruket att binda flickornas fötter, allt hårdare för varje gång, för att tillfredsställa ett förvridet mode. Den vuxna kvinnan skall ha fötter så små, att hon kan dansa i en mans hand. Förskräckliga plågor följer flickan genom livet. 10% av flickorna torteras till döds årligen och de övriga får ett liv av lidande och minskad arbetsförmåga. Många styltar

omkring eller kryper fram och kvinnor kan aldrig gå långa sträckor.

Mot bundna fötter, ”gyllene liljor”, har missionärer vänt sig från början, och så småningom blir det vanligare att kristna föräldrar låter sina döttrar ha ”stora fötter”, naturliga fötter. ”Tien Tsu Kuei”, sällskapet för naturliga fötter, bildas av utländska kvinnor. Sällskapet samlar in pengar, trycker traktater, intervjuar ämbetsmän och vicekungar, uppvaktar änkekejsarinnan. Till slut utfärdas ett kejserligt edikt mot fotbindningen 1914. Antifotbindningssällskapet utvecklas till en rörelse för högre utbildning för flickor. De bundna fötterna var ett uttryck för kvinnoförtryck. I denna nya anda vill regeringen, att flickorna skall få undervisning likaväl som pojkarna.[xii]

Församlingsvård

Missionsarbetet har två stora huvudgrenar, evangelisering och församlingsvård. SMKs fält, 1.000 kvadratmil stort med 5 miljoner innevånare har egentligen inte mött någon kristen verksamhet tidigare. Alltså har evangelisering varit dominerande hittills. Men nu ser missionärerna att de behöver ägna mer tid åt den unga församlingens behov av vård och utveckling. Inte alltid är det en skarp gräns mellan de båda grenarna. Det gäller bl a de offentliga gudstjänsterna. Man har ingen fast gudstjänstordning men sång, bön, bibelläsning och predikan är huvuddelar precis som i Sverige. En kristen tas upp i församlingen genom dop efter dopförhör och trosbekännelse i närvaro av dem som redan är kommunikanter. Uteslutning ur församlingsgemenskapen sker också i ett för-

samlingsmöte. Det har då föregåtts av varning och nattvardsförbud. Efter bättring och anhållan kan den felande återupptas. Nattvard firas vanligen en gång i månaden ledd av missionär eller infödd medhjälpare, diakon eller församlingsäldste. På söndagarna görs många besök i byar i de vidsträckta distrikten för att de kristna ska få fira nattvard. I böne-, vittnesbörds- och bibelläsningsmöten ges större utrymme för deltagarna att göra egna inlägg. För undervisningen är laterna-magica förevisningar ovärderlig hjälp att åskådliggöra bibelns mycket främmande kultur.

Arbete för en kinesisk kyrka

Så länge missionären själv leder gudstjänst och undervisning kan han finna det lätt. Svårare blir det, när det gäller kyrkotukt, användning av infödda medarbetare och ledning av församlingen. Missionären förklarar det med skillnaden mellan svensk och kinesisk nationalkaraktär och konsekvensen av olika religionsåskådning. Så förklarar han oviljan hos de kinesiska kristna att genom personliga uppoffringar nå ekonomiskt oberoende hos församlingen. Men missionärerna försöker fostra de kristna att känna ansvar för sin församling, att utbilda ledare och att undan för undan ta över kostnaderna för skolor, kapell och församlingens tjänare, vilket också långsamt sker.

The Peking Missionary Association håller en konferens vintern 1903. Då bildas en kommitté med representanter för alla protestantiska missioner i Kina. Denna skall verka för enighet i missionsarbetet i Kina. Konferensen beslutar

- att skapa en gemensam sångbok med sånger på wenli (för klarhet och enkelhet) och mandarin (för renhet och värdighet).
- att använda gemensamma beteckningar för kapell och kyrkor. ”Fu Yin Tang”, evangeliesal = kapell. ”Li Pai Tang”, andaktslokal = kyrka. Kommittén får i uppdrag att föreslå namn för den protestantiska kyrkan i Kina.
- att använda ”Shang Ti” och ”Shang ling” för att beteckna Gud och den Helige Ande i Bibel och annan litteratur. Varje missionär får dock i predikan använda termer som han finner lämpliga.[xiii]
- att man förbereder en sammanslutning av Kinas protestantiska församlingar.
- att kommittén utgör en generalkommitté som handlägger dessa frågor.

1907 har protestantisk mission bedrivits i Kina i 100 år. Det firas med en konferens för 500 valda ombud, alla missionärer. I konferensen 1922 deltar 535 kineser och 478 missionärer. Den stora frågan nu är om man kan enas om att vid sidan av Bibeln behålla den första kristna kyrkans tro så som den uttrycks i den Apostoliska och Nicenska trosbekännelsen. En stor grupp anser att de utländska missionerna inte har någon rätt att uppställa regler för den kinesiska kyrkan. Till slut gör man en resolution som tillfredsställer alla. Man enas också om att det är oförenligt med kristen tro att tillbe förfädernas stora tavlor. Beslut tas att under tre år pröva en nyöversättning av Nya testamentet.

Verners arbetsuppgifter

Verners brev berättar om predikoresor som ibland varar i månader, stormöten med dop och diakonvigningar, begravningar, insättande av församlingsäldste och enstaka gånger om hur de med sorg måste utesluta någon ur församlingen. Han återger upplevelser vid en ovanlig begravning hos en församlingsmedlem. Nästan åttahundra personer deltar och inga hedniska bruk förekommer. Inget vin serveras och medan ett trettiotal rätter avlöser varandra talar diakonerna och en evangelist om det fördärvliga i vindrickande, opieökning och brännande av papperspengar för de avlidnas räkning. Gudstjänst, jordfästning och möten i sorgehuset under de följande dagarna gjorde stort intryck på gästerna. Men säkert har det krävts mod av den kristne värden att så gå emot traditionerna.[xiv]

En del missionärer har specialuppgifter vid sidan om det som är deras gemensamma ansvar, förkunnandet av evangelium i det stora landet med sina många miljoner människor som riskerar att gå förlorade. Verners specialuppgift blir missionens byggnationer. Var han fått kunskapen ifrån framgår inte. Men han är med och söker platsen för svenska skolan på Chikungberget och han är med och väljer tomter för missionärernas sommarhem på de båda bergen Chikung och Tsaoping. Han ritar kapellen i Puchow och Haichow, inköper och forslar fram byggnadsmaterial och leder byggandet. Sent i livet ritar han och mäter för kapellbygge i Ishih. Och han blir uppmärksammad vid de högtidliga invigningsgudstjänsterna. Han uppför också många andra byggnader på olika stationer. I ett samtal med en gammal missionär som långt senare bott i Puchow har jag fått veta att ”Wester var så kort, att han gjorde för låga dörrhål. Man kunde inte gå rak genom dem.”

Farsfars första familj

1907 gifter sig Verner och den norska missionären Thora Hattrem. Tillsammans med två andra unga norskor hade hon kommit till Kina tio år tidigare och hela tiden arbetat på det svenska fältet. Med lätthet lärde hon sig kinesiska. De får en son, Gustaf. Mindre än ett och ett halvt år efter bröllopet dör Thora i svår dysenteri. Verner säger, att deras lyckliga tid liknar en dröm, men lille Gustaf påminner honom om att det varit verklighet. Han skriver om sjukdomstiden, missionärskamraternas hjälp, en nattvardsgång med den sjuka och syskonen, Thoras glädje och tacksamhet över att hon snart skall få se Jesus. Den sista dagen ser hon honom flera gånger. ”Han är så dejlig! Han är här! Jesus, håll mig vid handen!” När hon blir erbjuden något att dricka, svarar hon ”Nej tack, älskade du – nu skall jag dricka lefvande vatten!”. Alla vänner är djupt gripna. Dagen efter följer 100 troende kineser och 18 utlänningar deras älskade till församlingens begravningsplats utanför Haichow. Verner reser med Gustaf från deras förr så lyckliga hem till Yuncheng, där syskonen Berg erbjudit pojken ett nytt hem. Själv reser Verner med August Berg på en resa till bl a till Peking.[xv]

Sommaren efter dör lille Gustaf 10 månader gammal i vad som uppfattas som ”tandslag”. Han går ”hem till Jesus och sin egen mamma”. Verner frågar sig varför allt detta måste ske, men hans ”hjärta stillar sig vid medvetandet, att det är en allvis Fader, som ledt allt, och att han endast vill de sinas bästa. Herre, förlåt vårt knorrande emot ditt handlingssätt med oss.”[xvi]

Stavningsreform

Missionsvännerna har del i kallelsen och bär missionärerna med pengar och böner. Det är viktigt, att de förstår hur namnen på orterna på deras fält egentligen uttalas, och hur man skall stava dem. De kinesiska tecknen motsvarar ju inte ljud utan bild, och det förekommer många olika stavningar av ett namn utan att läsaren för den skull förstår hur det uttalas. De gängse uttalsbeteckningarna utgår från engelsk stavning och förutsätter att läsaren kan engelsk återgivning av ett visst ljud. Alla missionsvänner har inte den kunskapen. Därför inför missionen 1907 ett nytt uttalssystem för kinesiska namn, vilket bygger på svensk uttalsbeteckning. Vännerna uppmanas dock att använda den av postverket fixerade engelska stavningen vid adressering av brev.[xvii]

I provinsen Honan har *Christian-Endeavour*-föreningar bildats i alla församlingar. Det är en rörelse av kristna ungdomsföreningar som finns spridd över världen, ”hvars uppgift är att med ifver söka utbreda Kristi rike”. De flesta troende är intresserade. Det har visat sig vara ett kraftfullt medel att få de troende ut i direkt, personligt arbete för Gud. Många lägger ner mycket tid på detta frivilliga lekmannaarbete, som också leder till enighet i församlingen, välbesökta möten, ökade församlingsbidrag, husandakter med daglig bön och bibelläsning.[xviii]

En ny missionär

1911 får SMK en missionärskandidat som heter Gertrud Halldorf. Hon kommer från Mönsterås nära Kalmar. Nu är hon 22 år och småskollärarinna. Hon föddes i ett varmt kristet folkskollärarhem och har 11 yngre syskon. Föräldrarna är Anna och J A V Pettersson, syskonen har tagit namnet Halldorf. I fjortonårsåldern kommer hennes tro till ett avgörande genombrott. Som missionärsförberedelse studerar hon vid bibelinstitutet i Södertälje. På påskdagen avskiljs hon i Huskvarna missionshus för Herrens tjänst i Kina. Omgiven av nära och kära och en stor skara missionsvänner blir hon välsignad i ett gripande möte. Missionärerna Berg och Folke talar och Gertrud själv läser sitt avskedsord: ”Lefva vi, så lefva vi för Herren, dö vi, så dö vi för Herren; evad vi nu lefva eller dö, så höra vi Herren till.” Sommaren tillbringar Gertrud i England för språkstudier. Den 26 augusti börjar hon sin resa till Kina och den 10 oktober är hon i Shanghai. Från China Inland Missions hem reser hon till språkskolan i Yangchow.

Revolutionen 1911

Gertrud anländer till Kina i en stormig tid. Mandschuväldet faller och inbördesstrider rasar. Missionärerna i Shensi och Shansi lämnar sina stationer för att bege sig till kusten. Mandarinerna förser dem med eskort av 10 soldater. De färdas i vagnar och på mulåsnor. Nära Honanfu blir de överfallna av 30 rövare som sårar några av missionärerna allvarligt och plundrar dem.[xix] Dock kan de resa vidare och kommer att bo på China Inland Mission i Chefoo. Där har de ett gatukapell, där de fortsätter sitt missionsarbete. De uttrycker förhoppningar om en ökad villighet hos kineserna att ta emot budskapet, när denna för alla prövande tid är över. De oroar sig och sörjer över att ha måst lämna sina medarbetare och de väntar ivrigt på brev. Verner uppmuntras av att få veta, att församlingarna uppehålles som förut, så långt det är möjligt, att diakonen besöker utstationerna vid deras månadsmöten och att proklamationer utfärdats, att missionsstationer och församlingar samt alla skolor skall till det yttersta beskyddas. Massor av folk har flytt upp i bergen men ingen enda av de troende i Chiehchow (Haichow). De samlas utan fruktan till gudstjänst. Han uppfattar det som Guds stora under att stationerna bevarats från skövling, när man vet att revolutionärerna ”kanske till största delen bestå af i Kina mycket utbredda hemliga föreningar, hvilka nästan utan undantag äro främlingsfientliga”.

Missionärerna uppfattar revolutionen 1911 inte som ett verk av samhällsomstörtande krafter utan snarare som tecken på sedligt uppvaknande. ”Den har förts på ett så civiliserat sätt som ett krig möjligen kan föras.” De knyter också förhoppningar till att flera av Kinas ledande män är kristna eller står kristen tro nära.[xx]

I februari 1912 ger sig Verner i sällskap med två manliga missionärer med båt till Shanghai. En av dem stannar där för att hjälpa till i nödhjälpsarbetet i hungersnödsdistrikten. De övriga två skall försöka nå fältet för att undersöka situationen där och bedöma när det är möjligt för alla att återvända. På vägen nås de av telegram om myteri och plundring i Peking. De anländer till Hankow på en överfull båt och fortsätter med den återöppnade järnvägen till Honanfu. Verner kommenterar krigets förödelse som de ser från tåget - men också kinesiska mäns frisyr. Den månghundraårig hårflätan är nu nästan borta, också gamla gubbar kommer i kortklippt hår. Med flätan har också de runda små mössorna försvunnit och utländska resemössor är vanligast. I övrigt är klädedräkten oförändrad. De kommer fram till Honanfu med en stor summa pengar för arbetet. Lättade gräver de med evangelisternas hjälp ner pengarna i jorden och gläds över att vara tillsammans med de sina igen.[xxi] Flera tusen soldater är förlagda i staden och genom borgmästaren hör de att ställningen är mycket kritisk på grund av soldaternas opålitlighet. De fortsätter till Yuncheng, där stationen är oskadd. Mandarinerna ger dem soldatvakt, som de sänder tillbaka, men när de reser igen, accepterar de eskort. Regeringstrupper, revolutionära armén och rövarhorder har hotat människorna som bor här. Några av evangelisterna bildade en Rödakorsförening för att ta hand om döda och sårade i ett förväntat slag. De fick rikliga bidrag i form av pengar och vete. Seminariets lokaler använde de som sjukhus. Totalt behandlade de 124 sårade soldater, varav endast 3 dog. För föreningens pengar har de begravt 60 soldater.[xxii]

En ny tid bryter in. Alla tempel är rensade från avgudar.[xxiii] Proklamationer är utfärdade att avgudadyrkan är falsk. Konfucianismen räknas som ett stöd för den gamla regimen. Nu ”uteslutas dess böcker och läror med stor, kanske alltför stor, stränghet från regeringens skolor”. Buddistklostren dras in av regeringen och de forna nunnorna bereds annat skydd.

Verner längtar efter att missionärerna skall kunna återvända till sitt arbete. Han reser tillbaka till Honan-fu med 23 husarer som eskort, därifrån till Hankow och åter till Shanghai. Han har kallats dit av den svenske konsuln. Konsuln bekymrar sig också om den unga Gertrud Halldorf. Är hon trygg där hon är på språkskolan? Borde hon förenas med de andra? Så småningom befinner hon sig tillsammans med ”syskonen” i Chefoo. De utländska makterna själva riskerar att öka främlingsfientligheten. De har givit den provisoriska regeringen i Peking ”hårda och förödmjukande villkor” för att den skall få fria händer att återställa ordningen i landet. I Chefoo får Verner brev från evangelisten Liu som berättar om allehanda faror som hotar hela missionens distrikt. Anfall av band på över 1600 rövare, hot mot alla missionsstationer och kristna, uppskrämda människor och av brist på regn befarad hungersnöd.[xxiv]

I september 1912 har nästan alla missionärerna återvänt till fältet och sina stationer. Mycket är förändrat. Många människor kommer till mötena. Bokförsäljare sänds ut i distrikten och man håller stormöten igen. Många nya företag ”växa upp och lefva dagsländans lif.” Missionärerna finner det för första gången naturligt att gå i utländska kläder.[xxv] ”Tålda är utlänningarna, det är sant, men icke älskade, och det skulle

inte behövas mycket, för att fientligheter skulle visas." Dock känner de välvilja från högre ort.

Missionens arbetet med opieasylerna är inte längre så viktigt, eftersom regeringen på allvar tagit upp kampen mot missbruket. Opiumhanteringen är nu i lag förbjuden och det kan kosta livet att överträda lagen. Regeringen utfärdar en proklamation om hur utrotandet ska gå till. Folket indelas i grupper om tio familjer, där varje opierökare antecknas. Missbruket skall upphöra inom en, två eller tre månader beroende ålder och hälsa. Fängelse och dryga böter är straff. Den som odlat eller handlat med opium kan förlora jorden eller annan egendomen. En ämbetsman skall straffas som lagöverträdaren själv, om han inte gör sin plikt.[xxvi] Tobaksrökningen ökar och regeringen motarbetar den också. 1911 hålls bara 8 asyler öppna med ett hundratal patienter. Men opiumodlingen har inte försvunnit för alltid. På grund av alla strider med rebeller och rövare kan inte regeringen fortsätta att ha kontroll över den, och 1918 konstaterar missionärerna att odlingen tagit fart igen i Shensi. I stället inför regeringen en skatt på odlingen. Men skatten är försumbar i jämförelse med den inkomst man gör på handeln.[xxvii]

1913 blir ett kritiskt år för Kina. Stor enighet rådde i kampen mot det hatade mandschuväldet, men efter dess fall uppstår splittring mellan de många motsatta partierna. Revolten under 1913 hotar att förstöra allt som uppnåtts genom revolutionen 1911. Inbördeskrig pågår mellan regeringen och det socialistiska partiet, Kueh ming-tang. Under flera år framåt påverkas missionärernas liv starkt av oroligheter. Hoten kommer omväxlande från rövare, revolutionärer och reguljära trupper, rykten eller bekräftad information om tillfånga-

tagna missionärer, dödande och sårande och krav på lösen.[xxviii]

Farfars andra familj

Den 11 december firas bröllop i Yuncheng. Verner gifter sig med Gertrud Halldorf från Mönsterås, hon som är min farmor. Kapellet är vackert smyckat med palmer och flaggor. Kyrkan är fylld av missionärskamrater från Shansi och Honan, medlemmar från de fyra församlingarna i Yuncheng, Chiehchow (Haichow), Puchow och Juicheng samt åtskilliga stadsbor som är missionärernas vänner. Vigseln inleds med psalmen ”Jag lyfter mina händer upp till Guds berg och hus” och avslutas med en kinesisk sång. För de flesta gästerna är det första gången de bevittnar ett ”utländskt” bröllop. Bruden är klädd i vitt och ”det är ju samma dräkt som änglarna ha”, uttrycker en kvinna Sedan följer lyckönskningar, bröllopsgåvor, té, middag och kaffe med Guds ord och välsignelse.[xxix]

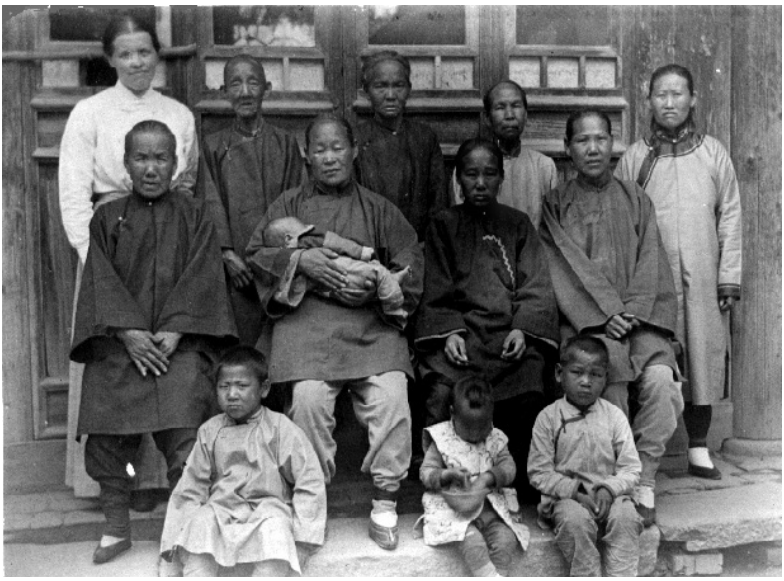

Gertrud med onsdagsmötet

Så småningom får paret Wester inreda åt sig ett eget hem i Puchow, ”så litet och hopträngt, men ock så trefligt och väl iordningställdt”, vittnar en kollega. De håller bibelkurs för predikande bröder, bönevecka med de troende i staden, bibelstudium för kvinnor, bokförsäljning, goss- och flickskola, de gör hembesök, sjukbesök, fängelsebesök och mycket mer. Drygt två år efter bröllopet föds deras mycket efterlängtade första barn. Den lille dör senare samma dag. ”Kom och gick Tore” skriver Gertrud i sin andaktsbok. Den är en liten bok med bibelord för varje dag, vilken hon fått som missionärskandidat. Med fin stil har först hon själv och sedan Verner skrivit in viktiga händelser på respektive datum. Anteckningarna gäller födelse och död och resor till och från Kina. Den lilla boken får min pappa som minne av sin mamma.

”Kinas kristna kyrka”

I mars 1913 hålls en konferens i Shanghai med ombud från församlingar i landets alla delar. 120 missionsrepresentanter deltar, 2/3 utlänningar och 1/3 kineser. Konferensen uttalar sig för en enda missionskyrka för hela Kina med borttagande av alla västerländska samfundsskrankor. Alla kyrkor bör antaga namnet Kinas Kristna Kyrka. Det är önskvärt, att kineserna får vara med och handha pengar sända från utlandet till församlingarnas underhåll och att kyrkorna byggs på mark som inte ägs av missionssällskapen. Missionärskandidater bör vara grundligt fostrade och utbildade och ha beprövad förmåga att lära sig språk. Han eller hon skall ha visat sig framgångsrik i missionsarbete i hemlandet. Den som kommer till Kina för första gången bör sändas ut i reseverksamhet för att bli hemmastadd i kinesiska förhållanden. Språkskolor bör upprättas i Peking, Canton, Nanking och Hankow.[xxx]

Vid motsvarande konferens nio år senare är hälften av deltagarna kineser och förberedelsekommittén består enbart av kineser. Konferensen behandlar det andliga livets utveckling inom den kinesiska församlingen med underrubriker som ”bildandet av en inhemsk kyrka” och ”den inhemska kyrkans missionsplikter”. T Z Koo är en bemärkt man inom den kinesiska kyrkan. Han ger en översikt över icke-kristna rörelser i nutidens Kina t ex buddismens reformation, konfucianernas försök att återvinna sitt förlorade inflytande, försök att skapa en ny eklektisk religion såväl som en ny estetik i stället för religion och den nya renässansrörelsen bland Ki-

nas studenter. Han argumenterar för att tiden nu är inne att låta Kinas kristna själva bära ansvar för Kinas evangelisering. Så länge detta inte sker, kommer kristendomen att betraktas som en främmande religion. ”Vi måste bestämma oss för, om vi verkligen nu vilja giva den kinesiska kyrkan självbestämmanderätt och därmed lägga ansvaret på densamma.”[xxxi]

Sommarhetta – sommarhem

Syskonen på fältet har ofta talat om behovet av ett sommarhem. På berget Chikungshan i Honan har en av dem, Ebba Burén, låtit uppföra en villa, dit hon inbjuder flera av syskonen om somrarna. Men fler än så är i behov av en tillflyktsort undan sommarens hetta. Verner och andra har i flera år sökt efter en lämplig tomt eller en färdig villa. Under sommaren 1914 förvärvas det efterlängtade sommarhemmet. Berget ligger 2000 fot över havet, sex timmars järnvägsresa från Hankow. Där har byggts villor och goda vägar. De sanitära förhållanden är bra. Post-, telegraf- och polisstation finns under sommaren. Baddamm, kyrka, härlig luft och vacker utsikt ger god vederkvickelse. ”Missionärernas andliga och lekamliga hälsa är missionens största kapital, hvarför en hvilotid under sommaren är af stor betydelse.”[xxxii]

Det sista stormötet i Puchows gamla kapell våren 1916

Verner byggmästaren

I Puchow längtar man efter ett nytt, större kapell. Man väntar på att de insamlade pengarna skall räcka. Församlingen kommer att bidra med åtminstone en tredjedel. På nyåret 1915 är Verner beredd att börja bygga, trots att det saknas pengar. Då håller evangelisten Tsao ett starkt tal om det efterlängtade kapellbygget. ”Hvem ska åstadkomma detta? Skall det näst Gud bli vi, som sedan skola ha glädje och nytta däraf, eller våra outtröttliga vänner i Sverige, hvilka aldrig ens få se det? … Detta är nämligen som att sätta in medel i ett företag, som lämnar stor ränta.”[xxxiii] Några månader senare får man möjlighet att förvärva en till stationen angränsande tomt lämplig för det nya kapellet. Ett tempel ägde tomten, och det gjorde förhandlingarna krångliga.

Byggnadsmaterialet är införskaffat. Det ser ut att kunna bli billigare än man trott, genom att man grävt upp gammalt, användbart tegel ur jorden.

I november 1916 sker invigningen av kapellet under en helg. Folk från staden och landsbygden strömmar till, gatorna i närheten är fulla med folk som måste hindras av polis från att tränga sig in. Sedan följer sammanringning, samling på stora planen framför kapellet, sång, de stora dörrarna öppnas, alla tågar in med mandarinen i täten, ”I himlar sjungen den eviges ära” från orgeln, varje sitt- och ståplats är upptagen. Därinne följer Verners föredrag om kapellet, evangelisten Tsaos tack till alla givare, systerförsamlingarnas hälsningar, lyckönskningsadresser i form av stora standar till Verner från mandarin, militär, skolor och departement. Verner får från församlingen en vackert inbunden kinesisk bibel och kapellet får en liknande från missionärerna. Alla som arbetat vid bygget är inbjudna. Dagen fortsätter med möten för män och möten för kvinnor, föredrag och sånger. I gudstjänsten på söndagsmorgonen döps i vita kläder 6 män och 5 kvinnor i dopgraven i koret till tonerna från orgeln av ”Den store hvide Flok”. På söndagskvällen firas nattvard i det festligt smyckade kapellet, som ”strålande i ljus från två kandelabrar och fyra svenska lampor” nästan fylls av troende, bland dem de nydöpta. Nästa dag skiljs man med en önskan att kapellet skall få bli det inskriften över de stora dörrarna säger ”Ett bönhus för alla folk”.

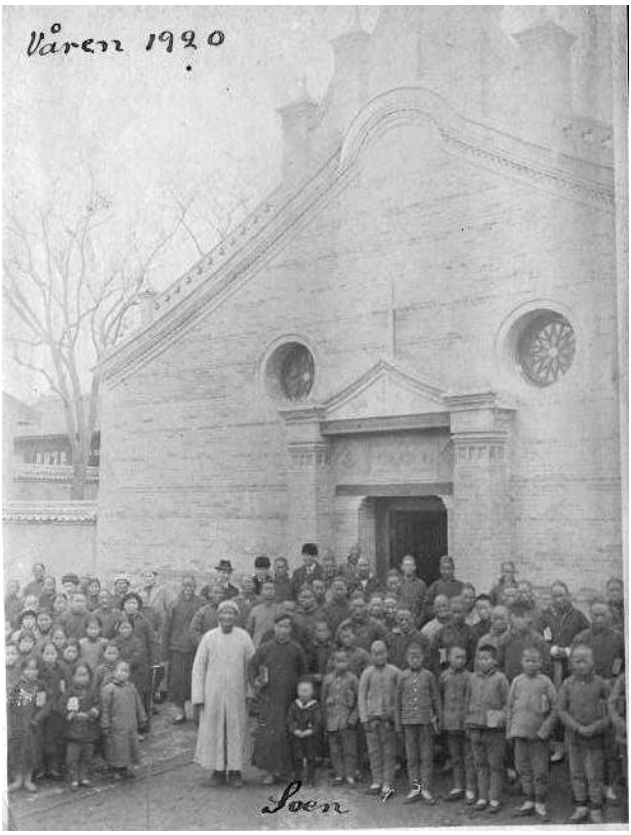

Den nya kapellet i Puchow

Under de två dagarnas högtid bor och äter 400 personer på stationen, allt bekostas av församlingen. Nybygget omfattar också ett gatukapell vid ingången till kapellgården och ett rum för samtal med besökande, ett tvåvåningshus för gosskolan, ett hus för bl a kök till skolan, en stallbyggnad, nya utrymmen för flickskolan och ytterligare en ekonomibyggnad. När ett planerat hus för en lärarinna blir färdigt,

”torde denna station vara den för missions- och skoländamål bäst försedda af alla våra stationer.” Att detta omfattande byggnadsarbete kunnat utföras beror näst efter missionsvännernas offervillighet på mycket fördelaktiga materialinköp, ”för vilka vi är djupt tacksamma mot Gud.”[xxxiv]

Kolportörer

Missionärerna får genom bibel- och traktatsällskap köpa skrifter billigt. Kolportörer, som inte behöver vara goda predikanter, vandrar sedan omkring och säljer dem, ett för missionären väl tidsödande arbete. Med en bibeldel följer ibland en kort inledning som hjälp till att förstå innehållet. Det händer att en läsare mottar budskapet om frälsningen genom läsning på egen hand och att det uppstår en troende skara runt denna bibeldel. Det berättas om en församling som har fyra kolportörer i arbete. En av dem säljer 600 evangelier i månaden förutom traktater och andra böcker.

I en opieasyl

I allmänhet krävs det dock en mer personlig kontakt och påverkan än läsning i ensamhet för att någon skall bli troende. Tillfälle till kontakt ges på missionsstationerna, deras utstationer och inte minst i opieasylerna. I asylen stannar patienten från tio till hundra dagar beroende på hur allvarligt missbruket är. En intressant skildring av en avvänjningskur ges av en missionär, som är apotekare.[xxxv] Han ersätter opiet med en viss mängd morfinlösning, vilken han sedan för varje dag minskar. Han håller tät kontakt med patienten.

Hans mål är att ”aldrig låta en patient bli illamående under afvänjningen, för att han med intresse skall kunna följa med, hvad vi föreha under våra andaktsstunder, läsa våra böcker och ordentligt lära sig de bibelspråk, vi förlägga honom till utanläsning.” Under inskrivningsförfarandet har föreståndaren försäkrat sig om, att patienten accepterar att gå in under reglerna. I asylens fromma miljö med husandakter och gemenskap med föreståndaren och andra troende är det vanligt att patienten inte bara blir kvitt sitt beroende utan också blir kristen. Hälften av församlingsmedlemmarna har varit patienter i asylerna och många av de övriga är deras anhöriga eller så har de varit besökare vid andaktsstunderna i en asyl. Asylerna är i viss mån självunderhållande och måste inte ledas av en missionär. Ett ganska stort antal är upprättade på landsbygden och utgör samlingspunkter för intresserade. En del utvecklas så småningom till församlingar. Eftersom missbrukaren under avvänjningen utsätts för olika slag av krämpor, behöver föreståndaren ha både någon medicinsk kunskap och tillgång till vissa läkemedel. Snart uppfattas han som en läkare, och patienter med olika åkommor söker hjälp där, vilket ytterligare vidgar möjligheterna till evangelisering.

En av alla de kinesiska medarbetarna

Guo Datjöng heter den ä en för missionsvännerna i Sverige kanske mest kände kinesiske medarbetaren. Han är en verklig trotjänare och många missionärer arbetar tillsammans med honom på olika platser under årens lopp. Ofta går han under namnet ”Johan”. Han är diakon i Chiechow och hjälper till med allting. Han förstår att tala så enkelt, att även en

relativt nyanländ missionär förstår honom. Han lyssnar till predikningar med anteckningsbok och penna och går därifrån med något för egen eller andras uppbyggelse. Under vintrarna arbetar han i opieasylverksamheten och lyckas ofta med sina ”underliga kurer” bota patienternas sjukdomar. Han är ”äfven en skicklig kirurg, och många äro de, som han förbundit och återfört till hälsa och kraft.” På grund av familjeförhållanden flyttar han till Linchin, där han med sitt lugn blir till välsignelse i församlingen, som gått igenom en stormig tid. I slutet av sitt liv blir han kallad till Yuncheng som gatukapellpredikant. I slutet av 1916 blir han en gång så illa sparkad av den mulåsna han rider, att han dagen efter dör.[xxxvi]

I Honanfu finns två missionsstationer, SMKs och Augustanasynodens. Sedan 1908 har de delat upp området mellan sig, svenskarna finns väster om floden som genomkorsar staden och amerikanerna öster om. 1917 pågår byggnadsarbeten på båda stationerna. Honanfu är den livligaste staden på fältet. Affärerna blomstrar, en mängd soldater är förlagda här, järnvägsfolk, tjänstemän, resande bor här. ”Vår uppgift är att räcka lifvets bröd åt de myllrande skarorna.”

Gertrud skriver brev till sina älskade föräldrar och syskon. En dag skriver hon till de ungdomsföreningar i Mönsterås och Långnäs som hon själv tillhört. Hon berättar om liv och kallelse och deras unga missionärskamrat som just avlidit efter en tids sjukdom. ”Vi tycka det är så underligt, att Gud kallat hem vår kära Svea, men Han gör inga misstag…Varför, för att hennes plats ska stå tom? Nej, för att den skall fyllas av flera unga män och kvinnor, som vilja leva och verka för Herren.”[xxxvii]

Hemresa

1917 reser Gertrud och Verner till Sverige. Nu har Verner varit ute i 15 år och Gertrud i 6. ”De äro nu i behof av en vederkvickande hvila. Bären dem i kärlek och förbön!”, uppmanas missionsvännerna.[xxxviii] Resan sker på kärra i fyra dagar till Honan, med järnväg till Tientsin, norrut över Mukden på japansk järnväg till Harbin i Mandschuriet. Där rånas Verner på sin plånbok med biljetter, pass och 200 rubel. De reser vidare med den transsibiriska järnvägen. Efter 15 tågbyten, olidlig trängsel på tågen och 10 dagars ordnande med pass i S:t Petersburg anländer de till Sverige efter sju veckor. De berättar för Kina-missionstidningen och andra tidningar om tillståndet i Kina och missionens villkor, om sina intryck av Ryssland efter revolutionen och skillnaden i klimat och växtlighet i Mandschuriet och Sibirien.[xxxix]

Verner är tyngd av den skuld på kapellbygget i Puchow som återstår. Torkan i landet har drivit upp livsmedelspriserna. Han har måst höja arbetarlönerna och hans noggranna beräkningarna har inte hållit. Nu tvingas man igen lita till missionsvännernas generositet. Det råder skördetid för missionen, de berättar om målmedvetet evangelisationsarbete och fördjupande av de kristnas andliga liv. Nu har det blivit tecken på upplysning och god ton att komma till gudstjänst på söndagen. Men de kristna vet att det i medgången lurar faror. En evangelist säger till Verner: ”Det har visat sig vara svårare för församlingen att bära den medgång, som kom genom revolutionen än boxaretidens förföljelse.” Borgmästaren och andra myndighetspersoner i

Puchow försökte in i det sista övertala missionär Wester att inte resa hem i dessa oroliga tider. Ämbetsmän, ett kompani soldater och en musikkår fanns med vid avskedet. Församlingens och skolbarnens hyllning liksom avskedsgåvor från grannförsamlingarna var gripande för Gertrud och Verner.

I Sverige föds deras andra barn, Sven, min pappa. Hans två första år i Sverige spelar säkert stor roll för att han kommer att leva ett långt, friskt liv. Verner och Gertrud, som är här för att vila, får åta sig vården om Barnens hem i Duvbo. Hemmet finns sedan 1911 och har kommit till för missionärernas barn, som på grund av sin skolgång eller orostider inte kan leva tillsammans med föräldrarna i Kina. På samma tomt ligger sedan tidigare Missionshemmet för hemmavarande missionärer. Det hemmet fanns redan under upproret 1900, då alla missionärerna kom till Sverige. Under de två åren i Sverige gör Verner många resor för missionen och deltar i många missionsmöten.

Från 1919 behöver missionärernas barn inte resa till Sverige för att gå i skolan. Den nya svenska skolan på Chikungshan är ett stort glädjeämne. Det är den första skolan för svenska barn utanför Europa. Både barn och föräldrar känner sig tryggare, när de inte behöver vara skilda åt under många år i följd utan kan träffas några månader varje år. Dessutom förenar skolan som inget annat de olika svenska missionernas missionärer och missionsvänner.[xl]

På nytt ut till Kina

I november 1919 hålls avskedsmöte i Stockholm för Gertrud och Verner och två missionärskamrater. Den 18 avreser de med tåg till Kristiania och några dagar senare med ”Stavangerfjord” mot New York. Lille Sven skall snart fylla två år. I Kristiania blir de omhändertagna av kära missionsvänner och de samlas till Kinamöten.[xli] Gertrud berättar i breven hem om vad de upplever under resan och hur Gud beskyddar dem. Från New York åker de tåg i sex dygn till San Fransisco via Chicago och Los Angeles. Hon berättar om livet ombord på ”Nanking”, om maten, passagerarna, vädret och hyttens inredning, om Svens tvåårsdag, julfirandet och gudstjänstlivet, ”den oändliga rikedomen av blommor” i Honolulu och de nyårsfirande hamnarbetarna i Yokohama. Efter sju veckor är de i Shanghai.

Shanghai d. 8 jan. 1920

Älskade Föräldrar i Lyskon!

"Han ledde dem säkert
så att de icke behöfde
frukta."

Vi ha fått erfara sanningen av
det ordet under vår 7 veckor långa
resa hit till Kinas kust. Som jag
skrev från Jokohama låga vi där
i 4 dygn i hamnen hit i går efter
en 3 dygn mycket god resa
från Japan. Sista dagens morgon
började det dock blåsa, men
vi voro då så nära mynningen

Så når de Yuncheng, där de ska bo till en början. Eftersom det är huvudstationen, betyder det att de får ansvar för alla sammanträden, konferenser och ”gästemottagningen”.[xlii] Gertrud blir husmor som planerar och gör inköp av ”bl a tvåtusen ägg, som är billigt jämfört med annat.” Verner blir pastor i både Yuncheng och Puchow. Eftersom resan mellan de två platserna tar en och en halv dag, betyder det att kineserna i Puchow måste ta eget ansvar för mycket, vilket man kan se som en fördel.[xliii]

Sommaren tillbringar de i grottorna som hör till byn Uang-iao-teo ¾ mil utanför Haichow. I synnerhet den inre delen av en grotta är mycket svalare än hus. De har olika rum i grottan och frånsett sängar utgörs möbleringen av lådor. De kinesiska tjänarna har sina egna grottor. De njuter av svalkan, underbar utsikt över bergen och slätten, en liten ström med friskt bäckvatten, avskildhet och gemenskap med kam raterna. Från grottorna reser Verner fram och tillbaka till Haichow, där har han börjat ett nytt kapellbygge. Man har bett om det i 10 år och samlat pengar till det i 5. Verner är mycket nöjd med sitt arbetslag. Kapellet byggs i tegel på en toms i stadens centrum. Det rymmer 400 personer och både färg och inredning gör det inbjudande. Sommaren efter kommer kapellet att invigas och Verner får överlämna sitt verk till församlingen.[xliv]

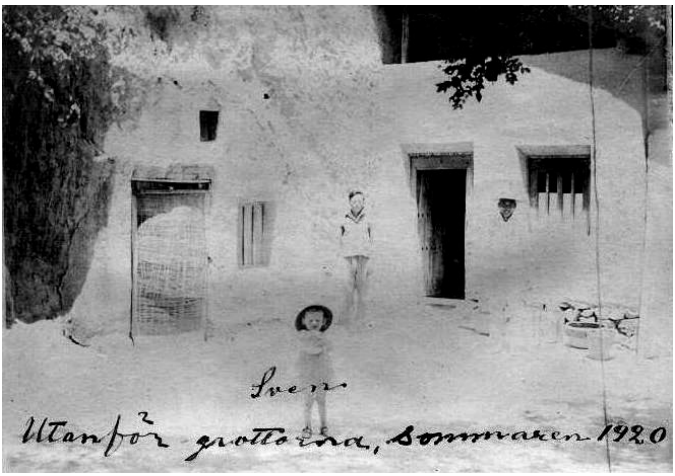

Sven utanför grottorn sommaren 1920

Familjen växer

Vid slutet av 1920 flyttar de till sitt älskade Puchow. Den 11 november föds Einar, den tredje sonen. Sven har i månader varje kväll bett till Jesus för ”lillasyster” - likaväl som han alltid ber för sverigepaket, om han vet att de väntar något hemifrån. I december 1920 berättas från Puchow om jordbävning, eldsvåda och sjukdom och Herrens skyddande hand. Följande år beslutas om en stor om- och tillbyggnad av boningshuset på stationen.[xlv]

I Shansi för guvernören Ien framgångsrikt kampen mot opium, fotbindning och hedendom. Templen i Yuncheng rivs eller förvandlas till skolor och avgudafesterna förbjuds. Hans lilla skrift ”Vad folk bör veta” belyser vikten av folkupplysning. Den behandlar skolplikt för alla barn, trädplan-

tering och behovet av självrannsakan Shangti (Gud) bör tillbes av alla och därjämte bör alla religioner tolereras. ”Behovet av rening från synd har kanske aldrig av någon icke kristen framställts starkare än av just denne man.”

Ekumenik

Den förste kinesiske biskopen utnämns 1919, en viktig händelse inom engelsk kyrkomission. Hans namn är Tsae-seng. Han prästvigdes 1889.[xlvi] Missionsarbetet i Kina kännetecknas sedan tidigt av samarbete mellan olika missionssällskap. I synnerhet sker detta kring de gemensamma undervisningsanstalterna. Två eller fler sällskap tillsammans driver nu 69 skolor för bl a teologisk och medicinsk utbildning. Man samarbetar kring litteratur och sociala problem. Fem sällskap har en expedition i Shanghai med gemensam lokal och personal. Det är unikt i världen, och måste ”få en stor betydelse för det kristna kinesiska samfundet, genom att motverka det inflytande, västerlandets sektväsen annars skulle utöva på nämnda samfund.”[xlvii] Olika sällskap har tillsatt en litteraturkommitté som bl a stöder Erik Folke med en skicklig kinesisk medarbetare i hans översättningsarbete. 1919 har han utarbetat en bibelhistoria och översatt Luthers ”Om en kristen människas frihet” och Augsburgska bekännelsen. Hans språkbegåvning och kunskap om kinesiskt tänkande är ovanlig, och man önskar att han skall kunna ägna sig mer åt detta. Dock har han ansvar i både Kina och hemlandet för så mycket annat också.

På väg mot självstyrande och självutbredande

Det hålls ett för hela fältet gemensamt första synodalmöte. Efter flera års förberedelse har man nu en synodalförfattning som utgör utkast till en församlingsordning.[xlviii] Det är ytterligare ett steg på vägen mot självstyrande och självutbredande. Det är dessutom viktigt, att inte för mycket av ledningen ligger i missionärernas händer, eftersom de kan bli tvungna att igen lämna fältet under dessa orostider som ingen ser slutet på. I norra Kina har nya stridigheter utbrutit mellan militärledarna. I Yuncheng har myndigheterna förberett sig för strid och belägring, oro för plundring och rövare råder. Järnvägsförbindelsen med kusten är avbruten. Vid ett senare synodalmöte konstaterar en missionär ett stort intresse för församlingslivets utveckling, endräkt och en mognad bland ombuden. ”Knappast någon yttrade sig utan att lägga något verkligt till diskussion eller överläggning.”[xlix]

De kristna är oftast människor ur de lägre samhällsklasserna. En stor andel av dem har varit opiemissbrukare. Det är människor som har problem i sin vardag. Missionärerna vet att de flesta missionärer som haft framgång på fältet är sådana som inte bara haft ögon för kinesernas andliga väl utan också för möjligheter att förbättra deras ekonomiska ställning. Härigenom har missionen blivit en kraft för modern industriell verksamhet. Missionärerna känner omsorg om församlingsmedlemmarnas barn som lätt förlorar sin tro, när de lämnar hemmet för yrkesutbildning och anställning. Sedan 1916 drivs på stationen i Hoyang en ”industriskola”, där pojkar får undervisning i mattvävning. Meningen är att skolan skall bli oberoende av utländskt kapital genom att man får avsättning för produktionen.

Barnhemmet i Sin-An

I Sin-an utanför Honanfu har Maria Pettersson, professor Bien kallad, börjat ta hand om övergivna barn. 1917 har barnhemmet 10 barn. En pojke går i missionens skola och flickorna läser tillsammans med några dagelever i en skola inom barnhemmet. Under nödåren som följer växer antalet barn. 1921 är barnhemmet med 200 barn bara en del av nödhjälpsarbetet i staden. Systrarna driver också en asyl för 200 gossar, en kvinnoasyl med 600 kvinnor, hem för ”expecting mothers” och dessutom ett folkkök för ett tusen personer. 1922 får barnhemmet ett nytt rymligt och lämpligt hus, byggt för ändamålet i västerländsk stil med en del mindre kinesiska ekonomibyggnader. Barnen får en rymlig gård att leka på. ”Barnhemmet i Sinanhsien, där de utkastade flickorna och bortgivna gossarna finna tillflykt, är nu stadens största sevärdhet.”[l]

Allteftersom barnen blir äldre, utvecklas verksamheten. De äldre pojkarna får lära sig ett yrke. Några lär sig att tillverka barnhemmets behov av skor, några går i lära för spinneri och matt- och säckvävning, några snickrar barnhemmets behov av möbler. Flickorna arbetar i olika uppgifter inom hemmet, också en skolning, och ”gummor” syr barnens kläder.

Verner berättar många gånger om besök på barnhemmet, en gång i början av sommarlovet. Barnen får leka hela första veckan, innan några feriearbeten börjar. Och de kan verkligen leka, även om många av dem är ”lytta”. Glädje och oväsen råder på gården.

SMK bland andra svenska missionsorganisationer

SMK uppfattas ha en särställning bland missioner genom sin karaktär av alliansmission och med sin trosprincip. I en artikel 1921 förklaras de båda begreppen. Om *trosprincipen* sägs att missionen vet sig ha fått en särskild Guds ledning att gå in i en verklig troskamp. Trons bön innebär att, när man ber om något bestämt och trängande nödvändigt, veta att man har det. Trons väg är inte att själv göra upp planer och be Gud välsigna dem, snarare att gå in i Guds plan så att välsignelsen inte uteblir. Det är inte så mycket att be Gud vara med oss i det vi gör utan att vi må vara med honom i det han gör. ”Det är faktiskt en principiell skillnad mellan den ena och andra principen.” *Alliansmission* skall förstås som en allians i kärlek byggd på de i tron enligt Skriften givna grundvalarna. En allians av förebedjare, stödjare och missionärer. SMKs vänner över hela landet är en ”sällsport homogen och hängiven skara medarbetare, vilka under årens lopp i väsentligt mått gjort SMK till vad det är.” Det märkliga är att dessa vänner inte finns i några för SMK särskilt organiserade föreningar men finns bland alla grupper av levande kristna.[li]

”Sinims Land” redovisar1920 resultatet av en enkät som behandlar hur de svenska missionerna i Kina bedömer de olika verksamheternas betydelse från ren missionssynpunkt. I fråga om *det medicinska arbetet* sägs bl a ”Läkarmissionen har mycket starkt bidragit till att borttaga misstroendet mot kristendomen och har för mången blivit den naturliga förbindelselänken till kristendomen. Läkarmissionen är ju

också ett av de konkretaste exemplen på kristendomens hjälpande kärleksvilja." Om *skolarbetet* sägs det att a) utan våra skolor skulle vi ej ha någon utsikt att få medarbetare med den utbildning som särskilt den närvarande tiden kräver b) ett missionsarbete utan en jämförelsevis god skolverksamhet vinner ej i Kina de utomståendes respekt och förtroende c) i många fall ha icke-kristna föräldrar och hela hem blivit vunna för Kristus genom att barn från dessa kommit i missionens skolor. Frågan om *de enskilda kristnas deltagande i evangelisationsarbetet* besvaras t ex "Med några få undantag vågar jag besvara denna fråga med ett bestämt ja, såväl då det gäller sökare som församlingsmedlemmar."[lii]

I augusti 1921 hålls på Holsby Brunn i Småland för första gången en fortbildningskurs för hemmavarande missionärer och missionärskandidater. Programmet innehåller bibelstudier, uppbyggelseföredrag och föreläsningar i t ex missions- och religionshistoria, missionsmetodik och fonetik men också tid till vila, samvaro och personligt tankeutbyte. Detta år uppgår de svenska missionerna till 13 och de har sammanlagt 559 missionärer.

Nödhjälpsarbete

Plundringar av rövare och militärer förstör norra Kina och gång på gång drabbas fältet av svår hungersnöd. Missionärerna engageras ofta i nödhjälpsarbetet. De behöver mer pengar och medarbetare än vad som kommer från Sverige. De får pengar också från kinesiska regeringen och från

andra länder. Verner är ofta ledare i en lokal nödhjälpskommitté. 1921 får han förvalta motsvarande 50.000 kronor som Kinas regering lånat från utlandet för att med utlänningars hjälp utdelas till behövande. Med hjälp av byfogdar och pålitliga troende undersöker han behoven bland 160.000 människor i Puchow och 500 byar. ”Helt visst har en hel del människor räddats från den hemska hungerdöden, vilket också erkännes av befolkningen. Den andliga behållningen av detta vårt oerhört krävande arbete är nog inte stor. Sant är, att våra gudstjänstlokaler varit packade av deltagare vid alla möten. Men det har i de flesta fall varit nöden, som drivit dem eller än mer hoppet om något att stilla den aldrig upphörande, gnagande hungern med.”[liii] När kommittén får veta om t ex att en familj beslutat sälja hustrun eller döttrarna för att rädda den övriga familjen, försöker de hjälpa genom att ge arbete, ett spannmålskvitto eller helt enkelt något att äta. När detta år halva distriktet fått del av spannmålsutdelningen, har 20.000 kg delats ut.

Gertruds vällingkök i templet

Vällingkök drivs på flera håll. I Puchow leder Gertrud vällingkök i ett tempel. Man kokar tjock hirsvälling i stora grytor. Den största rymmer 16 ämbar. Varje dag använder de 40 kg hirs och 12 kg vetemjöl. Gertrud övervakar utdelningen, och de troende kvinnorna turas om att tala om Gud. Även om de svältande kommer för att få något för sina kroppar, hoppas de att Gud kan få vinna några. ”Guds ord har sin egen inneboende kraft och måste därför bära frukt.” De behövande har först anmält sig och efter undersökning fått ett märke som berättigar dem till utdelning. En annan del av nödhjälpsarbetet är ”arbete för mat”. Från Yuncheng rullar kärror med salt till Gula floden. På återvägen är kärrorna lastade med huggna stenar från ett raserat tempel. De blir vägbeläggning och detta år arbetar 300 man med vägbygget mot att de får bröd.[liv]

Verner reser mycket. Han och Gertrud har inte mycket tid tillsammans. ”En liten förtrolig pratstund… får man nästan stjäla sig till i detta jäktande.” En sådan stund beskriver Gertrud för sin mor. ”Småttingarna sova så gott. Bredvid mig står en bricka med druvsaft och nybakt tårta. Rosorna, stora härliga, och det gröna gör att det ser så läckert ut. Tänk om ni kunde komma med oss och glädjas med oss över 9 lyckliga år, sedan den dagen på Kinesiska havet då Gud gav oss åt varandra!”[lv]

Sommaro i Shui-iu

Många av missionärerna blir uttröttade av nödhjälpsarbetet. När sommarens hetta drabbar missionsstationerna i städerna med sina instängda gårdar innanför de höga murarna, blir det olidligt och syskonen behöver få vila ut på en svalare plats. Många drabbas i hettan av sommarsjukan dysenteri eller rödsot. ”Kineserna tala ofta om hur svårt det är att få barn och kattungar friska igenom den sjätte kinesiska månaden (juli).” För dem som bor i Shensi och Shansi blir det under de ständiga krigen svårt och för dyrt att resa till Chikungshan. Nu tillkommer ett nytt vilohem, Sommarro, i Shui-iu, enkelt, helt i kinesisk stil, ”en godhet från vår Fader och från våra vänners sida.”[lvi] Verner och Gertrud måste åta sig att vara husfar och husmor den sommaren, trots att de är mycket trötta, har två små barn och att Gertrud behöver ägna sig åt språkstudier för att bli hemmastadd i skolornas läroböcker. Så småningom hoppas de kunna bygga en egen stuga på berget för sin familj.

Livet på missionsstationen

Gertrud berättar om arbetet på missionsstationen. På söndagarna hålls oftast två förmiddagsmöten i kapellet. Före, mellan och efter mötena pågår verksamhet i gästrummen. De läskunniga kvinnorna hjälper de icke läskunniga att lära sig sånger och bibelverser utantill. Under ett stormöte 1921 avskiljs tre diakoner och en diakonissa, ”vår gamla, kära fru Li som efter att många år ha hängt med, för några år sedan kom helt över på Herrens sida. Jag hoppas få ett stöd i henne, hon är gammal och oberoende och vågar säga vad hon anser rätt.” Gertrud och bibelkvinnorna är med vid predikotältet ute i byarna och blir uppmuntrade av att folk är intresserade att lyssna ”i timtal till budskapet om Jesus Kristus och Honom korsfäst.”

Vid skolavslutningen i kapellet utdelas ett pris för gott uppförande till en elev i vardera skolan. Barnen har själva röstat fram vinnarna och priset består av böcker för 1 dollar. Skolflickorna och deras unga lärarinna har också bildat en förening som de kallar ”Ära Herren”. En av skolflickorna hämtas till sitt bröllop. Själv vill hon naturligtvis hellre fortsätta i skolan. ”Åh alla dessa giftermålshistorier med åtföljande penningaffärer. Stackars flickor, de äro ej stort bättre än en handelsvara.” Verner har fått i uppdrag att utföra tre stora kommunala arbeten för statsmedel och han visar dem för representanter för myndigheter och kontraktörer, innan han skall lämna det på ackord. ”Allting skall man kunna uträtta.”[lvii]

Församlingarnas ekonomiska stöd till skolorna ökar, ett tecken på uppskattning av det arbetet. Däremot är det svårare att få de troende att bidra till själva församlingsarbetet. Gudstjänstlokalerna räcker inte och man resonerar efter två linjer. Om man på större platser bygger en större kyrka, kommer man att för lång tid bli beroende av utländska bidrag. Om man å andra sidan bygger flera smärre kapell på landsbygden, kan antagligen de troende klara de kostnaderna själva.[lviii] I enlighet med det senare byggs den gamla missionärsbostaden Sinanhsien om och utvidgas till ett kapell. Likaså utvidgas kapellet i Yuncheng med 150 platser till. Fler gudstjänstlokaler kräver fler predikanter. Församlingarna har inte råd att anställa fler, alltså behövs frivillig predikanthjälp. Församlingstjänarnas bibelutläggningar är ibland bristfälliga, men de leder församlingen i tillbedjan, bön och lovsång. Och man ordnar bibelkurser för medhjälpare och mogna kristna.

Sorg och tröst

I juni 1922 drabbas Gertrud och Verner av sorg. Familjen med de två pojkarna vistas på Shui-yu. Lille Einar är drygt 20 månader, beundrad av alla eftersom han är så ”förtjusande rar”, stor och kraftig, glad och solig. Ping-an vava, fridsbarnet kallas han. Han blir sjuk i rödsot och fem dagar senare dör han fullkomligt oväntat. ”Nu är han bärgad, allas vår älskling, och det är gott att veta, att han aldrig skall behöva falla i synd som så många andra,” skriver Verner. Kamraterna och många kineser sörjer det glada barnet. ”Vår lille solstråle fick lysa för många under sitt korta liv och han

lyser alltjämt fast ännu klarare i Hemmet därovan.” I september föds deras dotter Anna Greta, Loh-i, glädje. ”Det är underligt eller kanske helt naturligt att lille älskade Einars plats känns lika tom, lilla Greta har sin egen.”[lix]

Gertrud, Sven och Greta

I januari 1923 reser familjen till Yuncheng i två veckor. Där skall pågå 3 dagars budgetsammanträde, 5 dagars konferens,

sammanträde för synodens svenska och kinesiska ombud, missionskommitté och kvinnomöte kring kvinnoarbetet. Trots att det är 10 gr kallt, går resan bra. Konferenserna brukar vara högtidsdagar och denna blir det mer än andra, präglad av syskonkärlek och förtrolighet. ”Vi ha haft många dyrbara stunder omkring Guds ord och på kvällarna ha vi fått höra om varandras arbeten och sorge- och glädjeämnen, så att vi bättre kunna göra tjänst i förbön.”[lx]

Gertrud skriver för missionstidningens unga läsare om hur det kan vara att vara en liten svensk gosse på en missionsstation i Kina. ”Lillebror, som började bli en så duktig och rar liten kamrat, leker nu med änglarna hemma hos Jesus, och lillasyster ligger ännu i sin lilla säng och bara skrattar men kan inte gräva i sandhögen, köra skottkärra, bygga hus o d som storebror, hela fem år gammal, behöver hjälp med för att det skall bli riktigt roligt. Visst talar han kinesiska som en riktig kinesgosse och vill också gärna leka med dessa, men de ha så lätt att tala fula ord och göra annat som pappa och mamma så långt möjligt vill skydda sin gosse från att höra och se.” Men så får Sven under en tid en lekkamrat. Det är farmor i ett hem i en by på Gula flodens ödsliga mader. I familjen råder ofrid mellan svärmor och de fyra sonhustrurna bl a på grund av att den äldre kvinnan röker opium och det kostar mycket pengar. Hon kommer till missionsstationen i Puchow för att bli av med begäret. ”Tanli Wang-niang (moster Wang från maderna) var så händig och uthållig med sin lille kamrat, vare sig det var i sandhögen eller pappas bomullsåker, inne hos lillasyster eller i tegelhögen, vare sig de byggde hus eller klippte pappersgubbar, kastade boll eller sutto i förtroligt samspråk.” Men en vacker dag blir farmor hämtad hem igen och Sven får

långtråkigt – tills det blir dags för skolbarnen att öva julsånger. Sven kan en hel mängd sånger. ”Man riktigt avundas honom hans minne och kinesiska språk. Vad som nu mest hägrar för honom är ”bara tre år till så reser jag till skolan på Chikung.”[lxi]

Sven med sin lekkamrat, farmor Wang-niang

Återigen nödhjälpsarbete och åter sorg

Det blir inte som Sven planerar. Åter råder fruktansvärd hungersnöd. ”Personligen ville vi helst slippa ett uppslitande nödhjälpsarbete, men för folkets skull önska vi att det måtte komma nödhjälpsmedel.” Den lokala nödhjälpsföreningen förser åter missionärerna med pengar till vällingköket i ett tempel i Puchow. Svens mamma arbetar där i år också. Varje dag serverar hon mat till 300 svältande människor som saknar allt, ofta har de inte ens en trasa att skyla sina barn med. Annars äter människorna bomullsfrön, bark och rötter.

En dag i februari känner sig Gertrud trött och stannar hemma. Hon lägger sig, förlorar medvetandet av och till. Två dagar senare dör hon i hjärnhinneinflammation. Verner beskriver i brev till svärföräldrarna i Mönsterås hur den sjuka glider ifrån honom, hur syskonen står runt sängen, hur den sjuka vaknar till sans, ler och ammar babyn. Hon är nöjd men glider bort, över gränsen….Verner sitter med lilla Greta i famnen, ”den lilla solen, den lilla skatten”. Hon andas så hastigt och hennes röda friska kinder får en annan färg. Han förstår att hon också är sjuk. ”Gud du får inte, vi kunna inte, är det inte nog med en i sänder.” Hennes blick ser ut att skåda långt bort i fjärran, och han tänker att hon ser mamma och bröderna vinka henne till sig. Allteftersom timmarna går ger Gud honom nåd att ”se att om Herren ville taga även henne så vore det nog bäst för oss alla…Sven och jag får reda oss utan denna solstråle i livet.” Så dör den lilla. De lägger henne till vila och går var och en till sitt för natten. ”Men o så ensamt, så dystert, så tomt.” Senare skriver Verner det kanske tyngsta brev han skrivit, till Gertruds för-

äldrar. Han är i sitt ”innersta hjärta sönderriven och sargad, rent färdig att falla sönder.” Det är nu femåringen säger till sin pappa ”nu är vi bara två kvar”. Kanske vill han trösta, kanske uttalar han bara det som är för honom självklart, när han fortsätter ”Vi får nog också snart gå till Jesus och mamma och bröderna och lillasyster.”[lxii]

Två telegram om dödsfallen sänds från Kina till missionsexpeditionen i Stockholm. Erik Folke skriver brev till Gertruds föräldrar i Mönsterås. Brevet slutar ”Herren binder oss med starkare och starkare band vid himmelen och vid sig själv. Ja, vi få ha vår umgängelse i himlen, där han är och där högtidsskaran är. Det är bara den tunna slöjan, som skiljer oss åt, och de vänta oss. Och allt är nåd. Allt är kärlek.”[lxiii]

Minnesgudstjänst och gravsättning

I senare brev berättar Verner om minnesgudstjänsten i kapellet i Puchow. Hela högtiden präglas av kärlek. Kärlek är temat i alla talen, Guds kärlek och Gertruds. Diakoner, bibelkvinnor, evangelister, diakonissan, alla vittnar om den kärlek frun, ”de fattigas mor” visat skolbarn, nödställda, hungrande, felande, och hur hon inte bara hjälpt där hon kunnat utan också gråtit över dem ”ehuru det icke är eget folk.” Hon har varit en pelare i församlingens mitt och hon saknas. ”Nu har hon gått att taga emot sin lön. Nu gäller det oss. Skola vi komma dit lika säkert?”

”Gertruds och Gretas jordafärd”

Dagen efter strömmar folk tillsammans på kapellgården och de båda kistorna lyfts upp på packmulor. ”Under klockklang och högljudd gråt börjar Sven och jag den ensamma vandringen till den sista viloplatsen, där så många av de våra sova under mullen och vänta på uppståndelsens morgon.” Ett ovanligt sorgetåg drager i den tidiga morgonen genom den stora affärsgatan. Väl ett par hundra av dem som Ger-

trud dagligen mättat, blinda, halta, vanskapta, trasiga män och kvinnor, många av de senare med sina små nakna barn inknäppta i sina koftor, följer efter. Före kistorna bärs flera standar, ett större i vitt siden från församlingen med texten ”Shae Shen Chi Shih”, ”Hon gav sig till frälsning i världen.” Efter en natt på ett värdshus kommer de nästa morgon till Haichow, där många av syskonen väntar. Psalmsång och tal vid den öppna graven, sex skovlar mull med hoppet om återseende – och samtidigt ”som om nu de sista banden sletos.” Kistorna sätts ned i det uthuggna valvet som muras igen och själva graven skottas igen.[lxiv] I slutet av året berättar Verner för Sven, att de fört lille älskade Einars kista och Tores en liten, liten, liten kista till Haichow och satt ned dem i mammas och lilla Gretas grav. Och nu är den stora gravvården rest.

Familjens gravsten

Verner sänder Sven till Sverige

Verner funderar på hur han skall kunna ta hand om sin son. Var skall Sven vara och hur ska han ha det? Han anser att han inte kan uppfostra honom ensam, han kan inte ha honom med på resor och inte lämna honom åt kineserna. Han tror att de inte kan bo i det präktiga huset i Puchow. Den kinesiska etiketten förbjuder det, när det finns flickskola och kvinnoarbete där. Verner själv blir kanske inackordering

någonstans. Så mognar hans beslut att sända hem Sven till Sverige. Och det är bråttom, för familjen Hahne åker om 3 veckor och de kan ta honom med. Han skriver till Gertruds föräldrar men vet att brevet inte når dem, förrän pojken är på väg. Han hoppas att pojken ”skall finna nåd inför sina morföräldrars ögon…Mitt hjärta gråter då jag skriver detta. Aldrig hade jag tänkt att för mitt barn behöva tigga ett hem inte. Men ej hjälper det att gråta. Här är det fråga om rena praktiska verkligheter.”[lxv]

Det är en tung resa Verner gör, när han följer de resande till Shanghai. Den relativt nyanlände missionären Johannes Aspberg kommer och bor hos honom för att lindra ensamhet och sorg. - Det är Johannes yngsta dotter, som drygt 30 år senare blir min klasskamrat. - Sven är välkommen hos sina morföräldrar, som ger honom ett nytt hem, det hem där han föddes fem år tidigare.

Om sorgen

Verner är mycket upptagen av nödhjälpsarbetet i Puchow och städerna norrut. Han varken orkar eller har tid att skriva till alla som på olika sätt kommit ihåg honom och hans lille pojke. Han hälsar genom missonstidningen att hans ”älskade därhemma hos Jesus, nu så många, synas inte längre så förfärande långt borta, som först. Det obegränsade svalget, som skiljde oss åt, är försvunnet, och de komma mig alltjämt närmare.” Till svärföräldrarna skriver han när bouppteckningen är gjord ”rikedomarna är nästan alla i himlen, där varken rost eller mal eller annat kan fördärva. Tänk så rik jag är där. Det bara står för mig som underligt! Jag lider

egentligen inte längre av att se våra präktiga rum gapa tomma emot mig eller den tomma sängen bredvid mig om nätterna, men det är så tomt, så ensamt, så underligt."[lxvi]

Vid slutet av året skriver Verner om den orostid som råder och vikten av att vara beredd att gå in i Guds vilja. "För mig har det varit mörkt ibland, tjockaste och svartaste mörker, och grunden för tron på en kärleksfull Fader har varit utsatt för de allra största påfrestningar. Men jag vet nu mer än någonsin på vem jag tror, även om jag inte kan begripa eller förstå hans väg eller hans handlingssätt emot mig. Det som har uppehållit mig är, att han har större, högre och viktigare planer att följa än dem vi se med våra ögon och kunna fatta. Hur stort och underbart när vi en gång komma hem och kunna se fullt klart det som nu är förborgat för oss."[lxvii]

”Det är i periferien man kommer i direkt beröring med vad som ligger utanför”

Missionens viktigaste uppgift är naturligtvis att förkunna evangelium. Metoderna förändras, allteftersom den kristna verksamheten vidgas. ”Det är i periferien man kommer i direkt beröring med vad som ligger utanför. I överensstämmelse härmed är det genom de infödda kristna i staden och på landet, som vi hava bästa möjligheten att påverka hedningarna. Därför går vårt evangelisationsarbete mer och mer ut på att uppmuntra och leda de kristna i att själva utföra det.” Över huvud taget bör missionärernas arbete begränsas och befrias från sådant som kan utföras av infödda medarbetare. Missionärernas uppgift är att vara ledare för ledarna och att lämna ifrån sig den direkta administrationen.[lxviii]

1925 meddelas från fältet att församlingarna i Hancheng och Hoyang utsänt sina två första missionärer. Församlingsäldsten Wang Lohmin med fru har kallats att gå till staden Ichuan för att fortsätta det påbörjade missionsarbetet där. Platsen ligger 21 svenska mil hemifrån, vägen dit är farofylld och kallelsen gäller tre år. ”Det gick ej för dem att gå utan tårar.” Detta är tecken på en självutbredande kyrka, där missionären kan komma att inta en tjänareställning till den kristna församlingen.

1923 prövas en för hela fältet gemensam dopkursplan,[lxix] som koncentrerar sig kring de viktigaste fakta, som ligger till grund för det kristna livet. Från ett höstsammanträde med församlingsrådet i en av lokalförsamlingarna, Ching-

tou, meddelas att de nio forskare som anmält sig vid vårmötets rådssammanträde nu antecknas som katekumener. Fyra katekumener rekommenderas till upptagande i församlingen och kommer att döpas i Chiehchow vid höstmötet. Man diskuterar också möjligheten att bygga ett halmtäckt kapell i Chingtou på en tomt som ägs av en av de kristna ledarna. Det skulle bespara församlingen hyran av den lägenhet som används och som kostar mer än hälften av de årliga bidragen. Man beslutar att predikotältet måste vara rest minst två veckor på en plats, där man märker ett intresse för evangeliet. Från en annan mindre plats berättas om en kvinna som i 20 år varje söndag kallat till möte med bibelläsning, sång och bön, en kvinnlig ”pastor” eftersom ingen manlig kristen i trakten kunde vittna om Herren.[lxx]

Svält och översvämning

Verner summerar vid slutet av 1923 nödhjälpsarbetet. Under den svåraste tiden delade de ut 120 ton spannmål till en kostnad av 25.000 kr till 22.300 personer. Det har för Verners del medfört många och vidsträckta resor under våren för att göra noggranna undersökningar av behov. Från augusti ledde han ett annat nödhjälparbete i Yungho, där ett häftigt regn lett till att vattenmassor störtat ner från bergen och förstört 48 byar. Sedan steg Gula floden och en morgon lades hela den gamla staden under vatten. Lyckligtvis skedde det en morgon, så att folket hann rädda sig undan vattenmassorna. Men allt de ägde gick förlorat. Myndigheterna uppdrog nödhjälpsarbetet åt Verner, som delade ut hjälp till fyratusen personer efter en noggrant gjord behovsbedömning. Efteråt tackar staden honom med en officiell ceremoni.

Som minne av dagen får han ett stort inramat fotografi, där han själv sitter i mitten omgiven av representanter för alla samhällsklasser och en stor orkester. Själv gläds han åt alla som kom inom räckhåll för evangelium, ”och några ha vunnits, som vi veta.”[lxxi]

1923 samlas *Kinas kristliga nationella missionsråd* till sitt första årliga möte. Tvåtredjedar av delegaterna är kineser och det viktigaste ämnet för dagarna är ”vikten av att de kristna i Kina fördjupas i sitt andliga liv”.

Politisk oro och missionens villkor

Extraterritorialrätten är en naturlig orsak till hatiska stämningar mot utlänningar. Kineserna vill att den skall upphävas. ”Man undrar ej på att kineserna önska detta. Utlänningarna ha ju sina särskilda koncessioner med domstolar, polisväsen och rättigheter som om landet vore deras eget. Kineserna få ej bo i de utländska koncessionerna utan särskild tillåtelse, de stå där under utländsk polisuppsikt, politiska flyktingar kunna ej gripas där osv. Och dock är detta i kinesernas eget land!” Missionsverksamheten försvåras av den politiska oron.[lxxii]

I en skrivelse från skolföreningen i några provinser förklaras missionärerna vara de utländska kapitalisternas och imperialisternas agenter. Deras skolverksamhet har varit grunden till att Kina lidit den ena nesliga, nationella förödmjukelsen efter den andra. Genom att göra slut på dessa missionsinstitutioner kan man göra slut på utländsk imperialism. Skolorna på SMKs fält har hittills gått fria från såväl yttre anfall

som inre demonstrationer.[lxxiii] Regeringen försöker få missionsskolorna inregistrerade, så att den halva miljon kinesiska barn som studerar där skall få samma uppfostran som eleverna i regeringens skolor. Eftersom registrering förutsätter att ingen religionsundervisning sker, och just detta är missionsskolornas huvuduppgift, sker ingen registrering. Den antikristliga rörelsen inom studentföreningen i Shansi gör följande resolution ”kristendomen är det vapen, varmed härskarklassen förtrycker de av dem styrda folkklasserna, det verktyg imperialismen använder för att angripa svagare nationer.” En annan gång förklaras vikten av att ”borteliminera det reaktionära KFUM”, som ofta finns i en skola parallellt med studentföreningen.[lxxiv]

En kvinna som vill följa Jesus, sedan hon lärt känna sanningens väg, har i många år varit vegetarian, dvs hon hade avgivit löfte att aldrig äta kött enligt buddismens stadgar och hon har troget följt dess ceremonier, tillbett och bränt rökelse. Därigenom har hon trott sig bli syndfri men utan att känna frid. En del bryter sitt vegetarianlöfte, k’ai k’eo, genom att tillsammans med missionären äta kött ”dock ej alltid utan en viss bävan för följderna”. Ibland bryter någon löftet genom att äta ”ts’ong”, ett slags lök som anses lika förorenat som kött. Därigenom tar man steget ut ur buddismen.[lxxv] Nya religiösa rörelser uppträder. En är ”T’ong shan she”, ett slags religiös förening som vill ge lika rätt åt alla religioner, kristendomen inberäknad. Den är populär särskilt bland de bildade klasserna. Där bränns dagligen rökelse för Kristus, Mohammed, Budda och Konfucius m fl.[lxxvi]

Verner reser till Sverige och återvänder till Kina med Sven

1925 reser Verner till Sverige för andra gången sedan 1903. Medan han är på väg hem, dör hans svärmor, hon som blivit i mors ställe för Sven, som nu blivit sju år.[lxxvii] Verner möter sina släktingar i Kumla och är tillsammans med Sven och Gertruds släkt i Mönsterås. Som alla missionärer under hemmaperioder ägnar han sig flitigt åt reseverksamhet. När ett år gått, är han beredd att återvända till Kina. Med honom följer Sven som skall gå på svenska skolan på Kikungberget. Nu skall de vara i närheten av varandra och på loven skall Sven få återvända till deras hem.

Verner berättar om avskedet från ett blomstersmyckat Mönsterås, där Sven tillbringat ett par mycket lyckliga år. Tågresan går från Kalmar till Karlskrona genom ett landskap i högsommarskrud med möten med släktingar och missionsvänner vid olika uppehåll under resan. Båtresan är jämförelsevis god med undantag för den gruvliga värmen, 47º i skuggan på däck. När de går genom Suezkanalen får Sven påssjuka och tas in på båtens sjukhus. Verner vakar orolig, men pojken tillfrisknar och han blir igen det vakna och intressanta ressällskap Verner vittnar om. Efter 40 dagars resa anländer de. De fortsätter till Kikung där Sven, som snart är 9 år börjar skolan. I oktober firar Verner sin 50-årsdag på Kikung med en fest med amerikanska och svenska skolans personal och Sven som ”får vara med de stora”.[lxxviii]

Verner går in i tjänsten som föreståndare i Puchow och är ensam utlänning på stationen, ett steg han fruktat länge. Det är ju här han bott med en lycklig familj. ”Herren har givit mig förvissning om att det skall gå bättre än jag väntat.”

Och mottagandet i Puchow blir också det hjärtligaste tänkbara.[lxxix] Under kollegers hemresa får han också ha tillsyn över församlingen i Honanfu, 30 mil bort. I många brev skildrar han de mycket besvärliga resorna över Gula floden. Han kan gå ombord på en överlastad båt som lägger ut. Så småningom blir vattnet för grunt och han måste lämna båten. Han vadar eller bärs på ryggen av någon i flera kilometer, färdas sedan ett stycke till med en annan båt och bärs igen några kilometer uppför eller nedför floden, innan han äntligen är över. Ibland är det mördande hett i den obarmhärtiga solen, ibland isande kallt i det delvis frusna vattnet.

Oron i landet fortsätter

I slutet av 1926 rustar man sig i Puchow för anfall. Tvåtusen man bygger en vallgrav runt hela staden och vägar upp på stadsmuren för kanoner. Missionärerna i Shensi lämnar sin oroliga provins och stannar till Verners glädje en tid i Puchow, innan de fortsätter till kusten och säkerheten. Själv ägnar han sig kring årsskiftet åt statistik, rapporter och räkningar. Oron i landet fortsätter. I mars 1927 lämnar Svenska skolan med elever och lärare Kikung och kommer med båt till Shanghai. Efter någon tid reser de vidare till Nagasaki i Japan. Alla missionärer tillråds av sina legationer och konsulat att lämna det inre av Kina och bege sig till kusten. Till slut har nästan alla SMKs missionärer begett sig till Tientsin och därifrån på järnväg i åtta timmar till badorten Peitaiho. De är fördelade på sex hushåll och har det ”till det yttre gott”. Den sommaren vistas 82 svenska, danska och norska missionärer samt 5 svenska barn där. På måndagar 16.30 till 18.00 samlas man till skandinaviska bönemöten. På något

sätt har barnen från svenska skolan förenats med sina föräldrar.

Far och son räknar dagarna i almanackan innan …

Sven och Verner är tillsammans denna sommar i Tientsin och Peitaiho. Det är en lycklig tid. Sedan skiljs deras vägar för alltid. Sven och en skolkamrat reser till Sverige tillsammans med två missionärer. De reser med järnväg genom Mukden, Changchuen, Harbin och Manchuli och går över gränsen in i Sibirien. Och sen fortsätter de med ny järnväg tvärs igenom Sovjet till Helsingfors och med båt till Stockholm. Sven fortsätter med båt till Oskarshamn, där han blir mött av sin morfar.[lxxx]

… det är dags att skiljas.

Missionens tredje period

Nu finns det ytterst få utlänningar i det inre av Kina och det är omöjligt att förutse vad som kommer att inträffa. Erfarenheterna från 1900 och 1911 har lett alla nationers myndigheter att försöka sätta sina undersåtar i säkerhet. För missionärerna är det en svår prövning att lämna hem och verksamhet på obestämd tid. Men de kan också tro ”att det är en förklädd välsignelse.” Den kristna kyrkan lever nu utan de utländska ledarnas beskydd och råd. Man befinner sig i missionsarbetets tredje period.

Den första perioden, banbrytningen, fram till boxarupproret kännetecknades av motstånd och misstro från både folk och myndigheter. Men en kyrka grundades som år 1900 prövades och bestod. ”Den andra perioden har utmärkts av lugn, framgång och välvilja,” arbetet har utvecklats med stor hastighet. Under den period som nu börjar kommer verksamheten mer och mer att övergå i kinesernas händer. Nationalismen påskyndar den utvecklingen. När missionärerna en dag återvänder till fältet, får arbetet läggas upp på ett annat sätt. De kommer fortfarande att behövas, ”men kanske mera som evangelister och rådgivare”.[lxxxi]

Åter till fältet

I september 1927 reser Verner och tre kolleger som förtrupp mot Shansi. När de kommer till Shichiachuang, överraskas de av att tågförbindelsen avbrutits dagen före. Så långt kommer de med hjälp av respass från guvernörerna i både Shansi och Chili, som de fått genom ministern i Peking. Ef-

ter uppvaktning av generalen, som för befäl över truppförläggningen där, får de nästa natt en särskild godsvagn i ett militärtåg. De kommer fram till Yuncheng och finner allt lugnt. I Shensi och Honan är läget mycket oroligare.

I en rapport från Sin-An berättas att de grävt två källarlika utrymmen framför barnhemmet, dit 400 människor tagit sin tillflykt under belägringstiden, ibland hela dygn i sträck. Barnhemmet blev kraftigt beskjutet och skadat.[lxxxii] Detta hem liksom andra missionsstationer har använts för inkvartering av soldater. Förutom barnen och personalen bodde många gånger över ett hundra soldater där också. Att ingen explosion i ammunitionsförråd, inget dödsfall eller ens svår sjukdom inträffat tillskrivs Guds beskydd. Pengar har inte kunnat sändas till hemmet från missionsledningen. Men ledarna i staden samlar pengar och spannmål åt dem, missionärerna får varor på kredit och till sist ger borgmästaren dem femhundra dollar, som var böter för förbjudet kortspel. I hela området växer bristen på mat, kläder och bränsle. Ingen kan göra något åt det, ”ty om några nödhjälpsåtgärder skulle vidtagas, så betydde det blott, att det bleve mer pengar eller förnödenheter för krigsändamål, under det att folket fingo lika litet.”

”Allt är som vanligt”

Verner är tillbaka i sitt gamla hem i Puchow. Allt är vackert, rent och välordnat. Verksamheten pågår. Allt är som vanligt. ”Dock är det samtidigt en mycket beklämmande känsla, som griper en in i det innersta just över att allt är som vanligt.” Denna plats har levt i relativ frid under alla dessa republi-

kens år, då krig, nöd och jämmer hemsökt så gott som hela landet. Från församlingen i Honanfu, Verners annex just nu, som har levt i stora prövningar, har man just döpt 90 personer. När evangelisten Sie hör detta, säger han ”Ja det är nog så, det skall nöd och lidande till för att människorna skola besinna sig inför det allra nödvändigaste, och prövningar och fara för att vi, Guds barn, skola hålla oss vakna.” ”Må priset för den väckelse vi ber om inte bli för högt!” En ljuspunkt är naturligtvis att verksamheten kunnat pågå som vanligt på de flesta stationer utan missionärer med. De infödda medarbetarna har vågat stå kvar även under stor fara. Inte heller har stationerna i Shansi beslagtagits för politiska ändamål. Det finns mycket att vara tacksam över.[lxxxiii]

Ibland finns tydliga tecken på välvilja och ynnest mot de kristna. Men missionärerna litar inte på att den förblir. ”Det går ju för närvarande en våg av hat mot kommunismen över hela Kina och ej minst bland de nationella, så att det kan hända att välviljan mot de kristna har sitt ursprung i kommunisternas religionshat.”[lxxxiv]

Verner hoppas att flera av missionärerna skall återvända från kusten så att besök på stationerna, råd till infödda medarbetare och inte minst det myckna arbetet med penningtransaktionerna kan bli mer fördelade. Det är tungt för honom. Stämningen mot utlänningar är nu mycket bättre än då förtruppen återvände till fältet ett halvår tidigare. Syskonen borde kunna komma! Man vet från högre ort, att löften getts gång på gång, att missionärer och deras egendom såväl som församlingsegendom skall beskyddas. På hösten 1928 är äntligen alla tillbaka på sina stationer.[lxxxv]

Brev till ”Pappas älskade Sven”

Verner berättar i sina brev till Sven i Mönsterås om var han är och vad han gör, hur han ständigt längtar efter pojkens brev och att de en dag skall få träffas. Han är angelägen om att Sven ska minnas livet i Kina, de kinesiska vännerna och missionärskamraterna. Han berättar detaljerat om sina resor för nödhjälpsarbetet, om stationsbesök och om milslånga vandringar för bybesök. Han berättar också om krig och överfall. Och han skriver om sin ensamhet. I flera år är han ensam utlänning på stationen i Puchow. Han ber ofta pojken be för sin ensamma pappa.

På Svens födelsedag bjuder Verner in alla skolbarnen på en födelsedagsfest med bibelberättelser, sång, bön och té och kakor. Han berättar att de firar pojken i Sverige. Sin egen födelsedag nämner han inte om för någon. Jularna firar han ensam med kineserna. Han pryder kapellet med ståtliga ljus från sina svågrar i Sverige. I sitt hem tar han på julaftonen fram hustruns och barnens porträtt och tänder många ljus. Hans bäste vän är Lå-ting, kocken som bakar bullar och lagar både utländsk och kinesisk mat och ibland följer med Verner på resor. Någon gång önskar han att Puchow ska bli en ”systerstation” dvs att ett par kvinnliga missionärer skall bo där, medan han själv vill få flytta till en station, där fler bor. Det blir aldrig så. Ibland får han gäster och själv besöker han för arbetets skull övriga stationer. När syskonen är tillsammans, tar de alla tillfällen att fira bemärkelsedagar och hitta på små presenter åt varandra, i synnerhet under sommarvistelserna.

Verner med några av sina medarbetare

I breven vill Verner fostra sin son till en flitig och duktig skolelev, helst bäst i klassen, ett tacksamt och hjälpsamt barnbarn, en god kamrat, ”inte övermodig på något sätt och viktigast av allt en sådan gosse som både Gud och människor tycker om…. Ser du att man har varit ute och rest så mycket som du och sett så mycket det gör ingenting alls bara man är snäll och ödmjuk.” Han frågar om skolresultat, bibelläsning, simkunnighet, söndagsskola och alla släktingar och vänner. Han ser till att Sven får spela piano och att han får hjälp med sina båda sneda tänder. Han vill vara med och planera hans skolgång. Han funderar på hur lång Sven är, vad han gör på sommarlovet och han förser honom hela tiden med frimärken till hans album.

Ibland ber han Sven sända honom något som radergummi för skrivmaskin, gummihalvsulor med klister och hemkokt kola som han delar med sig av till syskonen på andra stationer. Han behöver strumpeband, ramlister till Gertruds tavlor och ett par hängslen. Han ber om fotografier av sonen och han sänder hem fotografier. Han skickar hem bleckburkar med dadelplommon, persimoner, och granatäpplen samt instruktioner till hur man äter dem, en trasig, gammal klocka för Svens ”ingenjörssnille” och paket med böcker som varit antingen Svens när han var liten eller hans mammas som han får som minne. ”Ta väl vara på din lilla Mammas första respass” – ett fyrsidigt dokument i folioformat utfärdat 1911 av ”Konungens befallningshafvande i Kalmar län. Ett fjädertäcke ”som varit din egen lilla mammas” och som han misslyckades med att sända till svenska skolan den korta tid Sven var där, det sänder han nu hem. Han rapporterar hur många granatäpplen som mognar på Svens eget träd och att ”din lilla Mammas många pelargoner stå nu i full blom, röda och vita, så vackert.” Han berättar om ankorna han och Låting köpt och hur trevligt det är med några levande kräk på stationen.

De koffertar som avsändes, när Verner var i Sverige 1926 kommer fram två år senare. Han packar upp julgransljus som ”blir gott att ha till julen i år”. Där finns torkade blåbär och lingon, och Verner njuter av blåbärssoppa och plättar med lingonsylt. En dag önskar han att Sven varit där och fått tårta. Mandarinen, som varit hans goda vän i sju år skall flytta, och han vill ge honom en avskedspresent. Han beslutar att gå till residenset, ia-men, med en tårta, men Lå-ting misslyckas litet med den och bakar en ny, så Verner får en tårta ”för eget bruk”. En dag hör han och kineserna på stat-

ionen ett väldigt väsen ute på gatan. Människor slår på stekpannor och handfat. Det är månförmörkelse och ”kineserna tro att det är en stor groda, som vill sluka månen och därför taga de alla slags upptänkliga föremål bl a raketer och andra smällare för att föra ett sådant oväsen och sålmedelst skrämma grodan…är det inte lustigt?”

Breven är fulla av innerliga kärleksord och allvarliga förmaningar. Och han önskar att de skall hålla en sådan kontakt att de inte - som somliga föräldrar och barn genom en skilsmässa - växer ifrån varandra. ”…må vi alltid ha det så att vi två längta efter varandra… och inte glömma att uppmuntra varandra med att skriva regelbundet.”- ”Älskade Sven min, tänk om vi kunde få vara tillsammans! Men det får bli en annan gång kanske.”

Torkan och hungersnöden fortsätter år efter år. Människor minns 1876, då 70 % av befolkningen i den här delen av Kina svalt ihjäl. Verner tar emot nödhjälpsspannmål. Låting, kocken, deras gamle vän, skriver i ett brev till Sven ”Gud har ej sänt regn och vi förstå ej hans mening härmed, bara att allt skall samverka till det bästa, för dem som älskar Gud, fast vi ej förstå det.”

Verner gläder sig åt det goda samarbetet med sina medhjälpare som ”ha blivit välsignade av Gud med frälsningsvisshet och fröjd, ja ett par av dem nu som först pånyttfödda. De komma nu och självmant bekänna synder och orätta saker, som förut skulle ha varit omöjligt att få dem att erkänna. Så går det alltid när Gud får råda i hjärtat”. Verner hade sänt medarbetarna till Ishih på ett sju dagar långt möte med en kvinnlig norsk missionär ”och så kommo de hem som nya

människor.” På sommaren reser han till Peking, numera Peiping, och uppvaktar olika personer angående nödhjälpsmedel från den internationella kommissionen och får löfte om 400 ton spannmål för fri utdelning i södra Shansi. Från Peking får han möjlighet att komma till Peitaiho för vila, bad och gemenskap med vännerna. När han passerar Tientsin, får han lust att söka upp det lilla ryska bageriet, dit han och Sven gick om kvällarna och åt glass de sista dagarna före Svens resa till Sverige.

Breven är fulla av uppgifter om fordon och transporter. Redan 1924 finns bilväg och järnväg och man kan göra resan Shanghai – Yuncheng på 3 dygn, den sträcka som 30 år tidigare tagit 3 månader. Nu åker Verner trehjuling de 75 km från Yuncheng till Puchow med paret Styrelius på litet mer än två timmar. Den vägen tar annars en och en halv dag med kärra, häst eller mula. Skönt är det också att åka i en rickshow, men ”åtta och en halv svensk mil är emellertid för mycket för en man att draga en sådan gigg, på en dag i hettan, så att jag skall taga det på en och en halv dag härefter.” När busstrafiken kommer i gång, till en början regelbundet varannan dag, åker han samma sträcka på två och en halv timme. Från 1929 händer det att han åker bil på 1 timme och 40 minuter.

Nya sorger

Verner fortsätter nödhjälpsutdelningen i och omkring Puchow. I april 1930 avbryts hans arbete av sorgebud, missionären Robert Bergling har slutat sina dagar. Verner reser omedelbart till Hoyang. Han leder minnesgudstjänsten i det

fullsatta kapellet. Hans inledningsord lyder ”vi ha samlats, ej för att upphöja den bortgångne, utan för att förhärliga Herren.” Med anledning av att fyra personer inom en månad dött inom missionsstationen ”har hedningar talat om denna stora olycka”. Därför talar han över bibeltexter, som visar att Herren har bestämt dag och stund för var och en härnere. ”Dina dagars mått skall jag göra fullt”, ”Herren känner de frommas dagar”, ”alla mina dagar blevo uppskrivna i din bok, de voro bestämda, förrän någon av dem hade kommit”.[lxxxvi]

Så återvänder han hem till Shansi. Men ännu en gång måste han skyndsamt resa till Shensi för att göra en missionärskamrat den sista tjänsten. Han leder minnesgudstjänst och gör bouppteckningarna. Övergången över Gula floden är mycket svår och riskfylld. Han ådrar sig förkylning. I början av juni försöker han förgäves under ett par dagar komma med en buss för att kunna ”rådfråga en läkare på grund av vissa kroppsliga svaghetstecken, möjligen för högt blodtryck.” Han blir sjuk i tyfusfeber och kommer till Yuncheng för att vårdas av syskonen Johannes Aspberg och Olga Styrelius under den västerländskt utbildade dr Lius övervakning.[lxxxvii]

Verner dör

Också Verner blir ett offer för den stora nöden i landet, ty kriget och hungern har förorsakat farsoten han drabbats av under nödhjälpsarbetet. Den 25 juni dör han och blir begravd på missionens begravningsplats utanför Haichow i en ny grav vid sidan om de gravar han själv grävt åt de två hustrurna och de fyra barnen.

En kollega ger sin bild av Verner, ”missionären med de klara blå ögonen och den kraftiga handen, kamraten, som alltid var vänlig och villig att tjäna. Hjärtegod, trogen och självuppoffrande var han. Tomrummet efter honom är stort.”[lxxxviii]

(Magnus-undran: Vilken är bäst? Eller kan bli bäst av dessa?)

Tre månader efter Verners död hålls en minneshögtid i Puchow. Delegater från de olika kretsarna står framför församlingens gåva, en bonad i sidan med allas namn broderade på band. ***

Minnesstund

I maj 1934 hålls en minnesstund ”på griftegården” i Haichow. Kamraten Ingeborg Ackzell skickar ett brev till den nu sjuttonårige Sven med foton och en redogörelse för högtiden. Synodalmötet vandrar ut till graven. Kamraterna står runt graven och stenen avtäcks. Den ser likadan ut som de övriga, säkert tre meter hög, murad i tegel med fyra stora tecken överst ”Uppvakna att skåda Herren”. Nedanför Verners namn på svenska och kinesiska. Nu finns bredvid varandra tre sådana stenar, Gertruds med Tore, Einar och Anna Greta, Thoras med Gustaf och Verners egen. Framför

varje gravvård ligger små stenar i en fyrkant vilka markerar själva graven.

Diakon Wang från Puchow leder bön. Äldste Li Chen-the från Loyang (Honan-fu) läser bibelord och påminner vad han lärt av pastor Wester under deras gemensamma arbete i Loyang – när ingen missionär bodde i Loyang, var ju Verner pastor också i den församlingen. Evangelistskolans elever sjunger en körsång. Äldste Hsie från Puchow talar under djup rörelse om pastor Westers utgivande kärlek och nit för Guds rikssak och barmhärtighet mot nödlidande. Herr Gå, doktor, berättar hur den unge missionär Wester hjälpt hans familj. Missionärskamraterna Bergquist, Styrelius och Linder talar bl a om nöd och nåd och sorgerna Verner haft att gå igenom. Äldste Li ber att synodalmötets hälsning skall framföras till Sven. Sedan vandrar följet tillbaka.[lxxxix]

”Ingen av oss lever för sig själv”

Nästan alla brev, som Verner och Gertrud skriver, inleds med ett bibelord som de ofta sedan kommenterar. Sommaren 1929 börjar ett brev till Sven ”Ty ingen av oss lever för sig själv, Rom 14:7. Det, du Sven min, skola vi aldrig glömma, nämligen att ingen lever för sig själv allena. Låt oss alltid komma ihåg att tiden är så kort och att vi böra medan tiden är, söka göra vad gott vi kunna emot dem vi komma i beröring med under den korta tiden.”[xc] – Så levde min farfar.

I farfars fotspår

I april 2001 är vi fem personer som gör en resa in i Kina. Vi har alla erfarenhet av att arbeta och leva som missionärer – i Tanzania. Birgitta och Per Larsson är nu Svenska kyrkans missionärer i Hong Kong med bland annat uppdraget att följa utvecklingen av kyrkan i Kina. De har också använt sina kontakter och sin kunskap, när de planerat veckan för oss. Nils-Erik Johansson, då missionär med uppgift som läkare i Tanzania, min man som är präst och jag utgör resten av ressällskapet. Vi tillbringar tre dagar i Loyang (Honan-fu)i provinsen Henan och tre dagar i den gamla huvudstaden Xi'an (Sian-fu) i Shaanxi. Farfar kallade provinserna Shensi och Honan.

”Tack vare sådana som farfar förkunnar vi evangelium idag”

Under de första tre dagarna får vi som värdar Zhang Shu Liang, generalsekreterare för Kinas kristna råd i Louyang samt pastorerna Li och Gao. Och vi har Elyn Macinnes, amerikanska och präst i Beijing, som tolk. Tillsammans ser vi på gamla fotografier och letar på kartan efter platserna, där farföräldrarna bodde, Yuncheng och Puchow. Vi hittar Yuncheng i södra Shaanxi på andra sidan Gula floden, 25 mil bort. ”Det ligger för långt bort, det är en annan provins” resonerar de och vi förstår. Jag berättar om gravarna och litet av det jag känner till om min pappas barndom. Våra värdar är rörda. Vi äter tillsammans, och det är i bordsbönen Zhang ber **”**Tack vare sådana som farfar förkunnar vi evangelium idag. Det är en uppmuntran både för hans familj och

oss i Kina.” - Litet senare är det bestämt att vi skall göra resan och en bil är hyrd till två dagar senare.

Vi besöker Loyang Christian Seminary. Det ligger på Augustanasynodens gamla missionsstation. Vi hälsar på i klassrummet med sextio elever. Vi sjunger påskpsalmer för varandra och berättar något om oss själva och min farfar, många gråter. En av lärarna är Tien, en mer än åttioårig man. För tre år sedan åkte han till Tibet för att förkunna evangelium där. Efter en månad kom han tillbaka - hankineser får inte vistas där. Sedan dricker vi té och ser elevernas sovsalar för åtta personer och köket med vedspis och ångkok.

På den gamla svenska stationens område träffar vi pastor Ma. Hon är 90 år och berättar för oss om sitt liv. I Shin An Hsien (Sin-An) samarbetade hon med professor Bien. Nu har vi lärt oss att det är Maria Petterssons kinesiska namn, hon som drev barnhemmet i alla år. Säkert kände Ma farfar, kanske träffade hon också hans familj. Det vet hon inte nu. Ma blev utbildad på ett seminarium i Shanghai. På vägen dit passerade hon Yuncheng. Hon har arbetat som lärare och som sjuksköterska. Hon hade inga problem under kulturrevolutionen, ”jag var för gammal”. 1981 prästvigdes hon dvs så snart det blev möjligt, sedan det blev tillåtet att vara kristen och kyrkorna lämnades tillbaka.

Pastor Ma

En stor nybyggd kyrka ligger här på missionens område, ”The Church of Thanksgiving”. Det är den tredje kyrkan på samma plats. Först var det den som byggdes av svenska missionärer och förstördes av japanerna 1938. Därefter byggdes en ny som också förstördes - dessutom blev den alldels för liten. Den nya kyrkan rymmer 1000 personer och har byggts med hjälp av den församling i Beijing, där Elyn, vår tolk, är präst. Vännerna i Beijing stöder också en fond för skolgång för prästbarn i Luoyang. Varken prästerna eller någon annan i en församling inom tre-själv-kyrkan får lön. I kyrkan möter vi församlingsledaren, en äldre kvinna som leder gudstjänsterna i kyrkan. Den här kyrkan har som vanligt två predikstolar, en för gudstjänstledaren och en för predikanten – ibland är Zhang Shu Liang predikanten. Som andra kyrkor har den här ett stort rött kors i fonden.

På väg genom Luoyang stannar vi till vid en trottoar. Några kvinnor, ett bord, ovanför en banderoll med orden ”The Free Tea Station from Luoyang Christians”, en téservering på gatan. Det händer att någon serverar té åt vissa människor t ex poliser, bara de här kristna serverar vem som helst. Det väcker förvåning och tacksamhet – och frågor. I den meningen är det mission, de får svara på frågor. I deras gästbok skriver vi Fransiscus ord ”Predika alltid – om nödvändigt med ord.”

”The Free Tea Station from Luoyang Christians”

Vår värd blir utfrågad om de utländska gästerna av representanter för Religious Affairs Bureaux. Han inbjuder dem till en middag med oss. Senare avböjer de, det skulle kanske kännas pinsamt att behöva besvara våra frågor om dem.

Vi får många glimtar av kyrkans snabba tillväxt. Vår tolk berättar om ett tillfälle 1988, när hon befann sig i en affär i Loyang. Det fanns inga biblar att köpa. Då levereras 3600 biblar från Amity Printing Press. 45 minuter senare var alla sålda!

Barnhem - ålderdomshem

Så kommer dagen för den långa resan. Tidigt på morgonen startar vi och far västerut. Vi stannar i Xin An, där Maria Petterssons barnhem låg. Utanför kyrkan välkomnas vår lilla grupp av en stor orkester. De spelar ”Onward Christian Soldiers”, medan vi går in i kyrkan. Vi möter en grupp ur församlingen. Tre av dem har varit barn på barnhemmet. Nu är de mellan 80 och 90 år gamla. De berättar sina minnen från den tiden. De talar uppskattande om ”professor Bien”, särskilt nämner de, att hon alltid åt samma mat som barnen. I Xin An fanns bara folkskola, därefter fick man fortsätta på seminariet i Yuncheng. De minns tiderna med rövare och soldater som hotade och belägrade barnhemmet. Ofta fanns det stora rövarband på vägen mellan Luoyang och Yuncheng. De återger också hur det såg ut, när de svenska missionärerna kom till barnhemmet. Ibland var det stora kommittémöten med upp till 10 personer som kom till häst eller på oxkärra. – En av dem som kom var min farfar. Mannen som växte upp på barnhemmet, nu en sedan länge pensionerad doktor i kinesisk medicin, överlämnar till oss Xin An församlingens historia. Det finns funderingar på att i tacksamhet över barnhemmet nu bygga ett ålderdomshem. Bygga går väl an, men hur ska det drivas? Innan vi lämnar kyrkan är det viktigt att de tre ”barnhemsbarnen” blir fotograferade tillsammans med mig. Jag är nästan den gamla missionären som kommit tillbaka. Orkestern spelar när vi vinkar farväl.

Jag tar farväl av ”barnhemsbarnen” i Xin An

Att komma fram

Vi reser vidare, kommer fram till Gula floden, korsar den på en bro. Vår resa är så olik farfars! Men landskapet är detsamma. Det vi ser, såg de. Här åkte de efter oxar eller red. Det är fantastiskt vackert. Vägen rör sig allt högre upp i landskapet, terrasser, berg, på vänster sida grottor, sådana grottor som de flyttade till på somrarna. Vi lämnar bergen bakom oss, far över slätten genom åkerlandskap. Jag är rörd över att se det de såg. Det känns som om jag kommit fram.

Sent på eftermiddagen kommer vi till Yuncheng. Vi möter pastor Zhang Xin Zhen från ”Praise God”-kyrkan. Han är en vänlig, allvarsam man i sjuttioårsåldern. Han berättar för oss om sin församling. Det började med Erik Folke 1888. 1890 köpte en rik man en tomt åt dem för en kyrka. Den första kyrkan var byggd av bambu. Han ger oss en kopia av en skrift om församlingens uppkomst och utveckling. Senare får jag den delvis översatt för mig. 1925 byggde missionärerna ett kyrkokontor här för de tre provinserna. Han nämner namn på präster dvs svenska missionärer, Ren, Pei, Lou, Bei; Lam – är någon av dem farfar? Pastorn visar oss kyrkans böcker. En är en bibel som beslagtogs under kulturrevolutionen och som sedan lämnats tillbaka. Ett stämplat nummer berättar historien. Under 50-talet tvingades pastorn sälja saker längs vägkanten. Kyrkan och kyrkans skolor har givits tillbaka. Bibelskolan är privat. Alla församlingsarbetare är frivilliga. En av dem har studerat på seminariet i Beijing. Inga löner betalas inom Tresjälvrörelsen. Det finns 10.000 kristna i distriktet, de flesta i stadens ytterkanter och på landsbygden, bara 1000 i staden. I Yuncheng har de haft besök från Sverige ett par gånger under senare år.

Nu står vi på gården framför kyrkan tillsammans med pastor Zhang och tre kvinnor från församlingen. Han berättar, att när de byggde den nya kyrkan 1987, då använde de träbjälkar från deras gamla kyrka som takstolar. Likaså följde de gamla kyrkbänkarna med. Vännerna är angelägna om att jag går upp på kyrkvinden. ”Tänk om din farfar en gång gjort de gamla takbjälkarna!”

Vi går in och sätter oss i kyrkan och pratar. Denna kyrka har senare byggts ut ytterligare sedan 1987. Snart skall man

bygga ännu en ny, större kyrka i östra delen av staden. På kyrkans gård ligger två hus. Dem vill man riva för att bygga ett trevåningshus och ett stort kors. I kyrkan finns en dopgrav, där man kan välja att döpas genom nedsänkning. Av hälsoskäl döps gamla genom begjutning. Båda traditionerna finns. Det är viktigt i en kyrka utan samfund, där de kristna kan ha olika erfarenheter med sig. Redan de tidiga missionärerna förordade av samma skäl att ha båda möjligheterna för att inte skapa förvirring. Dopkandidaten kläs av sina gamla kläder, döps i en kåpa och sedan kläs han på nya kläder. Man döper ungefär 200 personer om året, de flesta av dem är under femtio år.

Jag läser högt ur farmors lilla andaktsbok med bibelord för varje dag, den med blyertsanteckningar om kinaresor och födelse och död. Och vi pratar om farföräldrarna. Jag frågar om gravarna i Haichow/Chiechow idag Chiehsien. Pastor Zhang vet precis var det är, två mil från Yuncheng. Han vet också att gravgården är jämnad med marken och att en fabrik ligger där, en fabrik där man smälter ner medaljer och andra metallföremål till brons. Jag är nöjd med att få veta det, möta någon som vet precis. Jag behöver inte komma dit. Igen kommer känslan att jag är framme. Jag är mycket tacksam. Det korta besöket i Yuncheng och gemenskapen med prästen och kvinnorna är fullt av värme.

Vi ser på farfars fotografier

I Xi'an

Vi upplever mycket i Xian också. Jag vet inte om farfar besökte staden, den ligger inte inom SMKs fält. Jag vet inte om han såg den nestorianska stenen i verkligheten, som vi får göra, eller bara såg avtrycket i kapellet i Haichow .

I Xi'an går vi på gudstjänst kl 10 på söndagsmorgonen, den tredje gudstjänsten av fyra den dagen. Medan kyrkan tömdes och fylldes på nytt, övades psalmer. Jag minns hur farmor berättar i ett brev om psalmsång i kvinnornas gästrum mellan de båda morgongudstjänsterna. Så börjar gudstjänsten. Sång, en lång bön av mannen som leder gudstjänsten, två textläsningar och sedan predikan vid mikrofon – många lyssnar i angränsande rum och utanför. Predikant är en ung kvinnlig pastor, intensiv och med god kontakt med församlingen. Vi får en sammanfattning emellanåt. Texterna och predikan handlar om tiden efter påsk, det är annars inte så

vanligt med kyrkoårsanknytning. Hon betonar att det var kvinnor som först tog emot budskapet. ”Vare sig du är student eller arbetare behöver du predika om Jesus…våra problem är som stenar. Varje morgon behöver vi be Gud ta bort stenarna, så som kvinnorna fick uppleva att Gud rullade undan stenen.” Hon ger många exempel på bön och beskydd t. ex. från rån på buss. Predikan pågår i 50 minuter. Församlingen är mycket uppmärksam, slår i sina biblar, antecknar, svarar på pastorns frågor och skrattar mycket. Vi tror att gudstjänsten utformning utan mycket liturgi är vanlig och att den mycket engagerande predikan kanske är ovanlig.

Senare besöker vi Xi’an Theological School tillsammans med Wong Hung, en ung kvinnlig lärare som fått studera ett par år i Hong Kong på Lutheran Theological Seminary. Hur många och vilka som får studera utomlands beror ytterst på om regeringen utfärdar utresevisum.[xci] Hon undervisar i GT, praktisk teologi och liturgi. Undervisningen är inte präglad av något speciellt samfund, eftersom kyrkan är postdenominationell och studenterna kommer från olika samfund. Hon lär dem om olika former av gudstjänster, predikogudstjänster, Taizégudstjänster och värdet av kyrkoårsanknytning. Seminariet har två linjer, en treårig för studenter mellan 18 och 35 år och en ettårig träningsklass för 35- till 55-åringar. Det råder stor brist på pastorer i Kina. Det är vanligt att människor som kanske redan har ett ansvar som församlingsledare och predikanter får gå den kortare utbildningen. Över hela landet hålls också regelbundet kortare kurser för lekmän med olika uppgifter.[xcii] Studenterna sänds av sin kyrka, 1/3 finansieras helt av sin kyrka, 1/3 delvis och 1/3 betalar själva. Fler än 200 söker de 50 platserna. De flesta kommer från landet och har bara grundskola. Det

finns fyra lärare med utbildning från seminariet i Nanjing och åtta deltidslärare. Vi frågar om själavårdsundervisning och får veta att det finns en lärare i Nanjing!

De flesta kristna, likaså de flesta seminarister i Kina är kvinnor. Men majoriteten präster är män. 400 kvinnliga präster finns i landet. Snart är Wong Hung en av dem. Hon kommer att prästvigas av vicepresidenten på seminariet, Zhu Chengxin som vi också träffar. Vi får veta att han arbetar deltid på seminariet och deltid som pastor i Tongchuan, en stor församling två mil norr om Xi'an.

En ståndaktig pastor

Senare läser vi berättelsen om hans liv i en bok som behandlar åren av förföljelse.[xciii] Zhu studerade vid Christian Spiritual Institute i Shanghai i slutet av 40-talet. På grund av den långa och djupa relationen till västerländska missionsorganisationer stod kyrkan under stark press från staten att avsvära sig alla kontakter med Väst. Zhu hade aldrig varit i kontakt med någon missionär, så han fick tillåtelse att tjäna i en liten kyrka i Tongchuan. Han bodde i kyrkan, som inte var mer än ett skjul med läckande tak. Det fanns 20 troende, när han kom dit. Snart var de 100. 1958 startade en omskolningskampanj som en del av 'det stora språnget'. Alla skulle arbeta i fabriker eller i jordbruket. Zhu blev snickare. 1960 upphörde gudstjänsterna i Tongchuan och i stället tvingades de kristna delta i dagliga politiska möten. De pressades hårt att avsvärja sig sin tro och anklaga Zhu som parasit. Bara åtta bekände sig som kristna, de övriga förödmjukade Zhu som förblev tyst, fast falska anklagelser haglade. Han fortsatte att hålla andakter i sitt hem. Myndigheterna insåg sitt misstag och lättade på trycket. De kristna återvände och Zhu

sa inte ett ord av klander. Snart var de igen 100. 1965 stängdes kyrkan igen som ett led i kampanjen mot kapitalistgiftet. Den lilla kyrkan beslagtogs.

Zhu var en skicklig snickare som gjorde vackra brudkistor och fick vänner bland statstjänstemän. Tidigt under 70-talet började han hålla hemliga gudstjänster i sitt hem. Från 1980 rådde religionsfrihet och Zhu höll gudstjänster igen. Snabbt kom många hundra och han gav sitt hus till kyrka och spände vaxat papper över gården. Så småningom ordnade en modig tjänsteman att Tongchuankyrkan registrerades. Det var genant att kyrkan växte fortare än kommunistpartiet. Snart hade kyrkan tusentals medlemmar och många samlingsplatser i städer och byar runtomkring. Zhu organiserade frivilliggrupper som tjänade samhället. Läkare, elektriker, barberare gav gratis tjänster och vid naturkatastrofer i området hjälpte kyrkan till. Kyrkan blev prisad för sin höga moral och Zhu blev invald i 'kommunfullmäktige'. När kyrkan måste stängas för tillbyggnad, fick man hyra den största lokalen i Tongchuan, stadsteatern, för att hålla söndagsgudstjänster! Tongchuan församlingen har idag 19000 medlemmar och 30 dotterkyrkor och samlingssalar. Det finns också många inte registrerade samlingsplatser. Församlingen har också byggt ett studiecenter, där man två gånger om året håller en tremånadskurs för lekmannapredikanter. - Nu har Zhu sedan länge nått pensionsåldern, men han delar sin tid mellan församlingen och seminariet där han fortfarande undervisar. – Kapitlet om Zhu har rubriken "En ståndaktig pastor".

Våra upplevelser i Xi'an är starkt förknippade med den bild av kyrkan i Kina som jag får genom breven, genom resan

och genom det studium jag gjort. Här börjar eller slutar Sidenvägen beroende på vilket perspektiv man väljer. Den vägen kom kristendomen till Kina med de nestorianska munkarna på 500-talet. Andäktig står jag framför den höga nestorianska stenen och ser och förstår att kristen tro, som också är min tro, snart tilläts bli färgad av den kinesiska kontexten. Och jag tänker att det inte är alldeles sant, att missionärerna på 1800-talet kommer med en helt främmande religion. Farfar bor de första tio åren i Haichow. Han firar gudstjänst i kapellet som på korväggen har ett avtryck av stenen i Xi'an. Församlingen har bilden framför ögonen. De ser också värdet av den tidiga tron med anknytningar till konfuciansk, buddhistisk och taoistisk tradition. Här är den kinesiska kyrkans början. I Xi'an möter vi också pastorn som genom ståndaktighet blir en brygga från tiden med hotet om utplåning fram till den hastigt växande kyrkan idag. Jag är gripen.

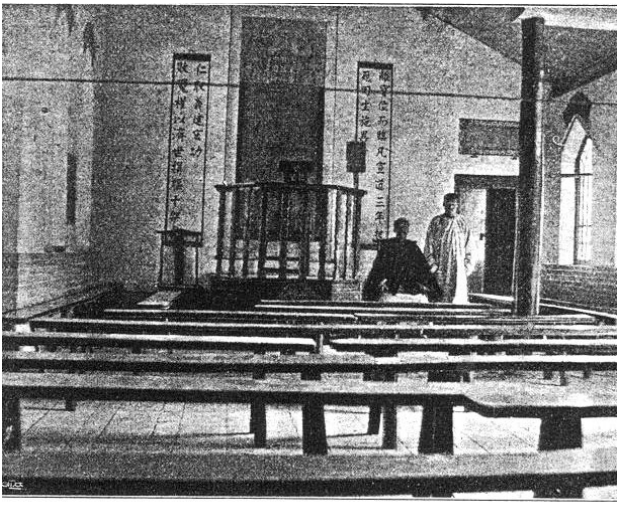

Det inre af kapellet på Haichow station.

I bildtexten i Sinims Land 06 står det: Bakom predikstolen hänger ett aftryck af det Nestorianska monumentet nära Sian i Shensi, som vittnar om att kristendomen predikats i Kina äfven under medeltiden.

Källor

Brevsamlingarna

Utgångspunkten för mitt skrivande har varit de två brevsamlingar jag fick i min hand straxt före respektive straxt efter vår korta resa i Kina i april 2001.

Breven från min farmor, Gertrud Wester född Halldorf är 37 stycken. Med undantag av de två första är de skrivna mellan november 1919, då de börjar sin andra resa till Kina, och januari 1923 några veckor innan hon dör. Hon skriver breven till ”Älskade föräldrar och syskon” eller ”Älskade lilla Mor”. Ett bevarat brev är till Gertruds syster Linnea Halldorf, som kom att verka som missionär i Belgiska Kongo i mer än sextio år. Breven handlar om deras vardag, barnen, husen och grottorna de bor i, de kinesiska medhjälparna, vädret, växtligheten, söndagsskolbarn, förhållanden i kinesiska samhället, möten och konferenser. Särskilt beskriver hon deras barn, hur de mår och hur de växer och utvecklas. Hon önskar att morföräldrarna skall kunna se dem. Aldrig uttrycker hon otålighet, snarare en förundran över hur underbara barnen är, var och en på sitt sätt. Gertrud skriver om sin tro och funderar över om några av hennes många syskon kan bli kallade till Kina. Ytterligare två av hennes syskon blev missionärer, Ingrid i Spanien och Portugal, Torsten i Tibet. Breven från Gertrud är skrivna för hand. Hur och var de förvarats under dessa år känner jag inte till.

Min farfar, Verner Wester, skriver fyra brev till sina svärföräldrar i samband med att hans hustru och lilla dotter dör den 13 februari 1923. I det fjärde ber han svärföräldrarna ta

hand om den femårige sonen Sven, som han sänt hem till Sverige med en familj. De övriga 73 breven som finns kvar skriver han till sin pojke som befinner sig 1923 - 26 i Mönsterås, 1926 – 27 i Kina och Japan och från 1927 i Mönsterås. Den 25 juni 1930 dör Verner. Det sista brevet är daterat i januari det året. De flesta breven är skrivna på maskin. Två är brevkort. Också Verner berättar om sin vardag. Han ställer frågor och han ger Sven rådet att läsa breven med en penna i handen. Genom att sätta bockar i kanten för frågorna skall Sven få det lättare att svara på breven. Han ber honom också spara breven noga i en kartong.

Tryckt källmaterial

1896 börjar Svenska Missionen i Kina ge ut missionstidskriften ”Sinims Land”. 1911–1918 kallas den ”Kina-Missionstidningen” och från 1919 har den sitt gamla namn igen. Det första numret från januari 1896 har på utsidan en kinakarta och ett bibelord, som förklarar namnet Sinims Land. ”Si, dessa skola komma fjärran från, och si, några ifrån norr och ifrån hafvet och andra från Sinims land (Kina).” I 1917 års översättning och senare översättningar av Jesaja 49:12 står inte längre Sinim utan Assuan med hänvisning till södra Egypten. Bibeltolkarna tidigare måste ha gjort kopplingen till Sina, som är en gammal, latiniserad form av Kina, jfr sinism, sinolog etc. Under den period jag studerat, 1903 – 1930, har tidningen emellanåt utkommit en gång i månaden, emellanåt två gånger i månaden.

Reflexioner över materialet

Jag har läst missionstidningen på Evangeliska Östasienmissionens expedition under hösten 2001, då fortfarande belägen på Kaggeholms Folkhögskola på Ekerö. Varje nummer av

tidningen innehåller uppbyggliga betraktelser ofta på temat mission eller kallelse, rapporter om missionsmöten i Sverige, en brevavdelning med flera brev från missionärer på fältet, ibland ett missionärsbrev för ”våra unga missionsvänner” och ständigt uppdaterade förbönsämnen för missionsvännerna. Årligen kan man läsa en samlad överblick över missionsarbetet på fältet. Likaså informeras om övriga svenska missionsorganisationers utveckling och deras missionsfält. Jag tror att tidningen väl tjänar syftet att hålla missionsvännerna informerade om utvecklingen i Kina och engagerade i såväl missionärerna och deras villkor som de kinesiska medarbetarna. Det är genom missionstidningen och personliga möten med hemmavarande missionärer som intresset för missionen underhålls och det helt avgörande ekonomiska stödet motiveras.

När jag läser dessa brev som skrevs av missionärer under den första tredjedelen av 1900-talet, slås jag av hur välformulerade de är. Det förekommer inga stavfel, inget kommatecken sitter på fel ställe. Många av missionärerna hade ingen längre skolgång bakom sig och ganska få hade någon högre utbildning. Ändå skrev de så väl. De publicerade breven kan naturligtvis ha förbättrats genom redaktörens hand. Men mina farföräldrars brev har ingen rättat! Jag förstår att uppgiften att skriva brev följde med uppdraget att bli missionär. ”Missionären glömde inte att hans text skulle befordra missionsintresset.”[xciv] Breven med kunskapsinnehåll och känslomässigt engagerande berättelser var länken mellan missionären och missionsvännen. Breven förmedlar smärtsamma nyheter, sorgliga förluster, hotfulla händelser men aldrig splittring i missionärskåren, tveksamhet till ledningen

eller tvivel på Gud. Det fanns säkert ett förväntat mönster för brevskrivaren att följa.

En kinesisk kyrkohistoria[xcv]

Före 1500: nestorianer och fransiskaner

De konfucianska högkulturerna i Kina och grannländerna har genom historien visat starkt motstånd mot inflytande från främmande religioner. Dock spreds nestoriansk kristen tro österut in i Kina längs Sidenvägen redan på 500-talet. 1625 återupptäcktes den nestorianska stenen i Xi'an från 781. Den långa texten på kinesiska och syriska talar positivt om biskop Alopen från Syrien och hans undervisning. 638 byggdes med kejserligt stöd den första kristna kyrkan och ett kloster i Xi'an och översattes den första kristna boken. Den kinesiska kyrkan försvann snart främst beroende på att den varit så knuten till den kejserliga dynastin som föll. Nestoriansk tro återkom till Mittens rike efter mongolernas erövring av norra Kina 1260. Från Europa kom flera delegationer till mongolerna med önskan om att de skulle stå enade mot Islam. De återvände utan resultat. Liknande försök gjordes också från mongolernas sida t ex munken Sauma. Vid 1200-talets slut under Yuan-dynastin fick även katolska munkar tillträde till Mittens rike. 1299 byggdes en kyrka i Beijing, det fanns 6000 konvertiter. Påven utnämnde biskop och patriark, fler präster kom. 1369 utvisades alla kristna från Beijing. På nytt försvann kyrkan med en fallande kejsardynasti. Den nya dynastin, Ming, tillät varken utlänningar eller utländsk tro.

Kristen mission 1500 - 1800

Inte förrän Ming började förlora sin styrka i slutet av 1500-talet uppstod möjlighet för mission igen. Jesuiterna grundade ett center för missionärsförberedelse i portugisiska Macao. Två jesuiter, Ricci och Ruggieri, inbjöds till Guangzhou (Kanton) 1583. Ricci grundade många missioner i centrala Kina. Från 1601 till sin död 1610 vistades han i Beijing. Ricci ansträngde sig att vinna respekt hos kineserna både genom att visa västerländskt vetenskapligt kunnande och att själv vara förtrogen med kinesisk kultur och de konfucianska klassikerna. Så började jesuiterna predika utan onödiga konflikter med traditionen. Så snart det var möjligt använde Ricci ord från de kinesiska klassikerna för kristna begrepp. Han räknade neo-konfucianism som tagit drag av buddhism och daoism som vidskepelse. Efter Manchus erövring av Kina stannade jesuiterna kvar vid hovet. Ett kejserligt edikt tillät kristen tro 1692. Andra missionärer levde och arbetade bland vanligt folk och var inte lika beredda att anpassa budskapet som Ricci varit. Under 100 år rådde konflikter mellan olika grupper om de kinesiska ceremonierna. Är det tillåtet för en kristen att delta i ceremonier för förfäderna eller icke-kristna gudomar? Även Ricci fördömde bruket att bränna papperspengar för de döda och att offra mat åt dem. Det uppstod också strid om ordet för Gud. En missionärskonferens förkastade ordet shandi[xcvi] och behöll Tianzhu. Konsekvensen av striderna blev allvarliga för kyrkan. 1706 förklarade kejsaren att den missionär som önskade stanna kvar i Kina måste få hans tillåtelse. Västerländsk vetenskap var uppskattad, men kristen tro sågs av de flesta som obegriplig och subversiv. Påven tillät inte de kristna att delta i ceremonierna. På så sätt utestängdes de i verkligheten från samhället. Kristendom identifierades som

en falsk lära och förföljelser tog sin början. Kristna uppmanades att avsvära sig sin tro. Alla missionärer utvisades – utom de som sysslade med astronomi i Beijing. Under de följande 120 åren uppfattades kristendomen som en villolära. Det blev viktigt att utbilda inhemska präster. Luo Wenzao var den förste, en dominikan utbildad i Manila, prästvigd 1654. Senare blev han biskop, den ende kinesiske biskopen före 1900-talet. Med så få präster, kom lekmän att få ta på sig många uppdrag som kateketer, församlingsledare, och kvinnor som kallades jungfrur. Eftersom kinesisk etikett förbjöd präster att ha kontakt med kvinnor, fick kinesiska jungfrur, som helgat sina liv åt Gud och missionen, spela en stor roll som lärare åt kvinnor och barn. Ofta blev de stöttepelare i församlingen under svåra tider. Trots återkommande förföljelser tros 200.000 kristna funnits spridda över landet i början av 1800-talet.

Från mission till kyrka i det moderna Kina

Under 1800-talets fyra första decennier växer fram ett förnyat katolskt intresse för mission i Kina vid sidan om det nya protestantiska. Det griper många kristna runt jorden. Många kände inte till den djupa misstron mot kristen tro som ett hot mot den rådande samhällsordningen. Det var fortfarande olagligt och farligt att bedriva mission i det inre av Kina. Men katolsk kyrklig ordning infördes och kinesiska katoliker integrerades i katolsk mission underställd Rom. Det skedde inte utan motstånd. Lekfolk var ibland ovilliga att ge upp den makt de fått under de svåra tiderna. Det lyckades inte missionärerna att ta bort jungfrurnas roll i församlingen. På så sätt behölls en viss lokal självständighet. Det gamla förbudet mot kristen tro upphävdes efter det första opiumkriget 1842. Nanjingfördraget 1942 öppnade fem

kuststäder för västerlänningar både för bosättning och handel. Hong Kong överlämnades till England. Kinesisk misstro mot Väst och kristendom måste förstås mot den här bakgrunden. Viss egendom återlämnades också, och det blev tillåtet att resa och predika överallt i det inre av Kina. Genom Beijing konventionen 1860 blev det tillåtet att köpa land och bygga var som helst. Den franska regeringen fick religiöst protektorat över alla katoliker i Kina. 1851-64 äger Taipinguppproret mot Manchudynastin rum, ett synnerligen blodigt inbördeskrig. Den styrande klassen uppfattar Taiping som kristna och det ökade naturligtvis motståndet mot kristen mission och den kinesiska kyrkan.

Missionärer som försökte komma in i landet före fördragen, fick ofta tillbringa långa tider i Macao. På 1930-talet försökte en preussisk lutheran Karl Friedrich August Gützlaff ta sig in i Kina med hjälp av båtar som smugglade opium till platser längs den kinesiska kusten. Det blev mycket kritiserat, men i själva verket var de flesta missionärerna beroende av opiehandeln både för transporter och donationer. Många kineser förknippade opium och kristendom med varandra. De protestantiska missionärerna från England och Amerika fick lättare att slå sig ned i de fem frihamnarna och Hong Kong. Efter 1860 hade missioner grundats i alla frihandelsområden längs kusten och vid floderna. År 1900 fanns över 2000 utländska, protestantiska missionärer i hela Kina.

Protestantiska missionärer bodde mestadels i städer och reste ut på landsbygden runt omkring. Undantaget var China Inland Missions missionärer som från 1865 levde i det inre av Kina. Den missionen var ekumenisk och internationell. De levde enkelt, åt, klädde sig och bodde kinesiskt. Genom

deras evangeliserande arbete omvändes många enkla människor. En självunderhållande kyrka med 100000 medlemmar blev resultatet.[xcvii] I nära samarbete med CIM grundades Svenska Missionen i Kina genom Erik Folkes ankomst 1887.

De återvändande katolska missionärerna återtog kontrollen över landsbygdsförsamlingar. Omvändelse till kristen tro var under 1800-talet ett landsbygdsfenomen. Kanske hade missionärerna i städerna det störst inflytandet politiskt och kulturellt. Missionärerna såg sig som del av en civiliseringsuppgift, en del av utbredningen av västerländskt inflytande. Ofta fick missionären del av de fördelar som hörde till lågadeln, vilket givetvis ledde till att det just var lågadeln som ledde anti-kristna våldutbrott. År 1900 kulminerade våldet i boxarupproret, då många missionärer och tusentals kristna kineser dödades. Efter upproret förändrades relationerna mellan Kina och Väst. Missionärer och kristna kunde spela en mer konstruktiv roll i det följande reformarbetet. Nya grupper av missionärer kommer, en del med ny reologi som pingstvänner och adventister, en del ”trosmissionärer” utan något missionssällskap bakom sig. 1925 fanns fler än 8ooo protestantiska missionärer i Kina. En del missioner arbetade med viss framgång för att uppnå en enad protestantisk kyrka utan samfundsskrankor. Teologisk motsättning rådde mellan evangeliska och reformvänner, konservativa och modernister. Genom strömmen av nya missioner blev kyrkan inte så enad som den tidigare varit.

Redan vid 1800-talets slut arbetade somliga missionärer och kristna ledare för tre-själv-principen dvs kinesiska kristna skulle ta ansvar för att kyrkan blev självstyrande, självut-

bredande och självfinansierande. Efter Världsmissionskonferensen i Edinburgh 1910 skapas för Kina en fortsättningskonferens som söker gradvis förverkliga en självständig kyrka. Ett steg är den nationella kristna konferensen 1922 som i sin tur leder till CCC, Church of Christ in China. Ännu var steget långt till en helt inhemsk kyrka, missionernas inflytande var fortfarande stort.

Mellan 1900 och 1920 utvecklas en mer oberoende kinesisk protestantism med svaga länkar till utländsk mission, självständig i sin verksamhet och inhemsk i ledarskapet, en kombination av enskilda församlingar och organiserad kyrka. Några exempel är Beijing Independant Church, The True Jesus Church, Little Flock, The Jesus Family och Spiritual Gifts Church.

Inom katolska kyrkan gick utvecklingen mot kinesiskt ledarskap långsammare. 1919 uttrycker ett apostoliskt brev tydligt, att den kyrkliga administrationen skall slutligen ligga hos det kinesiska prästerskapet. 1926 konsekrerades 6 kinesiska biskopar. 1903 grundas ett katolskt universitet i Shanghai.

Framväxten av en inhemsk kristen identitet var resultat av en ny nationell medvetenhet efter 1900, starkast under 1920-talet. Efter 4 maj rörelsen 1919 var lämpliga måltavlor de tusentals utländska missionärerna, deras egendom och institutioner fortfarande skyddade av extraterritorialrätten. Men den anti-kristna rörelsen var begränsad till städerna och relativt kortlivad. Möjligheten till mission ökade under nationalistregeringen ledd av Chiang Kai-shek. Regeringen var upptagen av japansk aggression och kommunistisk revolut-

ion. Det gav frihet för kristna organisationer att utöva sin sociala verksamhet och för en väckelserörelse att bryta fram. 1939 upphävde påven förbudet för kristna att delta i ceremonier med anknytning till Konfucius och förfäderna.

Under 1930-talet blir religiöst liv i städerna mer politiserat. Studentledaren T. C. Chao, förespråkare för kinesisk, kristen nationalism, kritiserade det kristna gemenskapens etiska hållning Kinas besvärande situation.[xcviii] Under anti-japanska kriget interneras eller utvisas många missionärer, vilket leder till större ansvarstagande av kinesiska kristna för kyrkolivet.

Den kinesiska kyrkan under kommunismen

Efter krigsslutet 1945 organiserade katolska kyrkan landet i provinser, ärkestift och stift med biskopar osv. Men Roms protest mot kommunism och stöd till Koumintang omöjliggjorde en anpassning till kommunistpartiet efter 1945. I ”befriade områden” organiserades anti-missionskampanjer och gamla främlingsfientliga rykten spreds igen. Efter 1949 spreds kampanjerna till hela landet. Systematisk kamp mot kyrkan började 1950 med beslutet om kuvandet av kontrarevolutionär verksamhet. Alla kristna institutioner som skolor, universitet och sjukhus nationaliserades och ekonomiska bidrag utifrån stoppades. 1953 hade 4000 katolska och lika många protestantiska missionärer lämnat landet. Knappt några missionärer fanns kvar på fastlandet, många hade flyttat till Taiwan, Hong Kong, Japan eller i övrig Sydostasien. Svenska Missionen i Kina hade 1950 blivit Svenska Missionen i Kina och Japan. 1983 gick SMKJ samman med Svenska Mongol- och Japanmissionen till Evangeliska Östasienmissionen.[xcix]

Folkrepubliken såg katolska kyrkans opposition som allvarligare. Och kommunisterna visade sig ha större möjligheter att genomdriva sina krav på lydnad och solidaritet än kejsardynastierna haft. Kommunistpartiet skapade 1951 The religious Affairs Office, senare Bureau, för att kontrollera religiösa organisationer. Regeringen stödde den katolska tresjälvrörelsen i att grunda en kyrka fri från utländskt inflytande, 1957 tillkom the National Patriotic Catholic Association, idag the Chinese Catholic Patriotic Association (CCPA) med regeringsutnämnda biskopar. Alla band med Vatikanen är brutna.

Många kinesiska protestanter välkomnade kommunismens seger och medverkade till bildandet av en nationell kyrka 1951, som 1954 fick namnet Three-Self Patriotic Movement (TSPM). Den nominellt självständiga organisationen utan utländskt inflytande enar protestanter och främjar kommunistpartiets poltik inom kyrkan. Många av ledarna hade varit aktiva inom KFUM and KFUK under 30- och 40-talen. Bland mer konservativa kristna fanns ett motstånd mot samarbetet med kommunisterna. Många inhemska sekter och karismatiska evangelikala ledare motsatte sig den påtvingade enheten. TSPM anordnade under 1950-talet angiverikampanjer, ett offer blev Zhao Zizhen också kallad T. C. Chao.[c] Mitten av 1950-talet till slutet av 1960-talet var en tid av stort lidande för kristenheten i Kina. Mobiliseringskampanjer som det stora språnget (1958-60) och kulturrevolutionen (1966-69) kom att allvarligt skada kyrkorna och de troende. Många utländska bedömare trodde att kyrkans tid i Kina var slut.

Men i slutet av 1970-talet blev det tydligt att kyrkan hade överlevt som underjordisk och genom bönemöten i familjer. Sedan dess har det skett en enorm tillväxt av antalet kristna. I synnerhet bland protestanter råder ”kristen feber”. Siffror är svåra, eftersom många enskilda och grupper inte vill registrera sig inom TSPM. Liknande är situationen med den officiella katolska kyrkan inom CCPA och den underjordiska med kontakter med Rom. Trots detta och trots ibland rigorös kontroll utövad av Religious Affairs Bureaux (RAB) och uppblossande förföljelse fortsätter kyrkorna att växa. En siffra för antalet döpta protestanter som nämns är 33 miljoner 1996 och katoliker 18 miljoner. Det skulle motsvara över 4 % av befolkningen. Kyrkans villkor bestäms av staten. Inget barn får tvingas att tro, alltså får ingen döpas före 18 års ålder. Innan dopet sker skall det rapporteras till den lokala RAB. När en kristen vill börja studera till pastor på ett seminarium, skall RAB på studentens hemort undersöka och ge tillstånd. Efter examen får personen arbeta 3 – 7 år som praktikant i en församling, innan det efter ny undersökning beslutas om han får prästvigas.

Processen att förbättra relationerna mellan Kina och Vatikanen går mycket långsamt, vilket hindrar den registrerade och den underjordiska katolska kyrkan att förenas. Under vår resa lärde vi oss att Vatikanens åtgärd år 2000 att förklara som martyrer dem som dödades under boxaruppproret lett till förnyad hatpropaganda mot de gamla missionärerna. Även kristna har regeringens bild av dem som ”imperialismens lakejer”. Det är ett skäl till att jag blev ombedd att nedteckna farfars historia, motbilden. Naturligtvis har Vatikanens åtgärd lagt hinder i vägen för ett närmande från Kina till Rom.

De protestantiska kyrkorna har liknande problem. TSPM är ”postdenominationell”, men trots det ökar kyrkor med samfunds- eller etnisk prägel. Säkert leder den ökade möjligheten för västerländska missionsorganisationerna att ha kontakt med sina gamla ”fält” till ökad medvetenhet hos en enskild församling om dess ursprung i ett bestämt samfund. Just detta är för många anledning att inte registrera sin församling. I den snabba församlingstillväxten uppstår sekteriska grupper och extrema läror. För både katolsk och protestantisk kristenhet råder stor brist på utbildade ledare. De religionsövervakande myndigheterna i varje provins styr hur många elever som får utbildas vid bibelskolorna.

Säkert är att asiatisk teologi och asiatisk kristenhet kommer att utgöra en stark kraft bland världens kyrkor.

Referenslitteratur

Claesson, Anna Maria 2001: Kinesernas vänner. En analys av missionens berättelse som ideologi och utopi. Jönköping: Jönköpings läns museum.

.Folke, Erik (red.)1925, 1927: Hans stjärna i Östern. Illustrerad missionskalender. Stockholm: Svenska Missionen i Kina.

Folke, Erik 1922: Tänkare i det gamla Kina. Stockholm, Birkagårdens förlag.

Folke, Erik (red.) 1937: Sändebud till Sinims land 1887-1937. Svenska Missionens i Kina 50-års berättelse. Stockholm: Svenska Missionens i Kina Förlag.

Folke, Mimmi 1941. Erik Folke. Svenska Missionens i Kina grundläggare. En livsbild. Stockholm: Svenska Missionens i Kina Förlag.

Högman, Nath. 1924: Hans stjärna i Östern. Illustrerad missionskalender. Stockholm: Svenska Missionens i Kina Förlag.

Malm, Erik (red.) 1957: Vid Gula floden och Fujiberget. Svenska Missionen i Kina och Japan 1887 – 1957. Stockholm: Svenska Missionens i Kina och Japan Förlag.

Mellquist, A.E. (red.) 1921: Hans stjärna i Östern. Illustrerad missionskalender. Stockholm: Svenska Missionens i Kina Förlag.

Schlyter, Herman 1964: Erik Folke. Kyrkogrundare i Kina. Lund: CWK Gleerup.

Styrelius, Olga 1952: Bland Kinas folk. Åren 1905 – 1945. Stockholm: Svenska Missionen i Kina Förlag.

Sundkler, Bengt 1963: Missionens värld. Missionskunskap och missionshistoria. Stockholm: Svenska Bokförlaget.

Svanell, Elon (red.) 1998, 2000: Evangeliska Östasien missionen. Diverse artiklar i EÖMs tidskrift

Tiedemann, R.G. 1999: China and its neighbours. I : Hastings, Adrian, (ed.): A World History of Christianity. London: Cassel.

Yamamor, Tetsunao och Chan, Kim-kwong 2000: Witnesses to Power. Stories of God's quiet Work in a Changing China. USA, Paternoster Publishing.

---

[i] SMT, Svensk Missions Tidskrift / Swedish Missiological Themes
No. 3, 2002

[ii] Kina-Missionstidningen 1/1 1917

[iii] Sinims Land 1902

[iv] Sinims Land 1903, brev från Verner 6/3
[v] Sinims Land januari 1904
[vi] Sinims Land 1903, brev från Verner 2/8
[vii] Sinims Land 1903
[viii] Sinims Land 1905
[ix] Sinims Land 1904
[x] Sinims Land 6/1 1906
[xi] Sinims Land 1905, brev från Verner 9/2
[xii] Sinims Land 15/7 1905
[xiii] jfr not 98
[xiv] Sinims Land 1907, brev från Verner 1/4
[xv] Sinims Land 1908, brev från Verner 3/12
[xvi] Sinims Land 1909, brev från Verner i augusti
[xvii] Sinims Land 15/8 1909
[xviii] Kina-Missionstidningen 1912
[xix] Kina-Missionstidningen 1911
[xx] Kina-Missionstidningen 1912
[xxi] Kina-Missionstidningen 1912, ur Verners dagbok 19/3
[xxii] Kina-Missionstidningen 1912, ur Verners dagbok 21/3
[xxiii] Kina-Missionstidningen 1912
[xxiv] Kina-Missionstidningen 1912
[xxv] Kina-Missionstidningen 1912
[xxvi] Kina-Missionstidningen 15/1 1913
[xxvii] Kina-Missionstidningen 1918
[xxviii] Kina-Missionstidningen 15/2 1914
[xxix] Kina-Missionstidningen 15/1 1914
[xxx] Kina-Missionstidningen 1/11 1913
[xxxi] Sinims Land 1922. Under 1930-talet blir det kyrkliga livet alltmer politiserat och Koo förlorar förtroende för Koumintang och vände sig mot de kristnas inställning till Kinas situation. (R. G. Tiedemann, kap 10 sid 398 China and its neighbours i A World History of Christianity), jfr not 100 och not 102
[xxxii] Kina-Missionstidningen 15/8 1913 samt 15/10 och 1/11 1914
[xxxiii] Kina-Missionstidningen 15/1 1916
[xxxiv] Kina-Missionstidningen 1/3 1917

xxxv Kina-Missionstidningen 1/12 1913, apotekare Robert Bergling
xxxvi Kina-Missionstidningen 15/1 1917
xxxvii Brev från Gertrud 14/6 1916
xxxviii Kina-Missionstidningen 15/6 1917
xxxix Svenska Morgonbladet 19/6 1917 och Nerikes-Tidningar 22/6 1917
xl Sinims Land 1/1 1920
xli Brev från Gertrud 19/11 1919
xlii Brev från Gertrud 4/2 1920
xliii Brev från Gertrud 21/3 1920
xliv Sinims Land aug och nov 1921
xlv Sinims Land april 1921
xlvi Sinims Land 5/6 1919
xlvii Kina-Missionstidningen 1/5 1918
xlviii Sinims Land 15/8 1920
xlix Sinims Land mars 1922
l Sinims Land 5/5 1923
li Sinims Land juli 1921
lii Sinims Land 15/11 1920
liii Sinims Land okt 1921
liv Brev från Gertrud 3/4 1921
lv Brev från Gertrud 13/5 1921
lvi Sinims Land 15/3 1919
lvii Verner skriver i brev från Gertrud 18/11 1921
lviii Sinims Land 5/5 1923
lix Brev från Gertrud 3/10 1922
lx Brev från Gertrud 24/1 1923
lxi Sinims Land 20/2 1923
lxii Brev från Verner 23/2 1923
lxiii Brev från Erik Folke 14/2 1923
lxiv Brev från Verner 23/2 1923
lxv Brev från Verner 1/3 1923
lxvi Brev från Verner 2/5 1923
lxvii Sinims Land 1923, brev från Verner 5/7
lxviii Sinims Land 5/5 1923
lxix Sinims Land 5/5 1923

lxx Sinims Land 5/3 1924

lxxi Sinims Land 20/2 1924, jfr not 97

lxxii Sinims Land 5/9 1925

lxxiii Sinims Land 5/5 1926

lxxiv Sinims Land 5/3 1927

lxxv Sinims Land 6/8 1923

lxxvi Sinims Land 5/8 1924

lxxvii Sinims Land 20/3 1925

lxxviii Sinims Land 5/10 1926

lxxix Sinims Land 1927, brev från Verner 5/2

lxxx Sinims Land 5/9 1927

lxxxi Sinims Land 5/8 1927

lxxxii Sinims Land 20/2 1927

lxxxiii Sinims Land 5/2 1928

lxxxiv Sinims Land 5/3 1928

lxxxv Sinims Land 5/9 1928

lxxxvi Sinims Land 10/6 1930

lxxxvii Sinims Land 10/5 1931

lxxxviii Sinims Land 10/10 1930

lxxxix Brev från Ingeborg Ackzell med foton 1934

xc Brev från Verner 25/6 1929

xci Lundström, K, Breimert, D 2000, s.150

xcii Lundström, K, Breimert, D 2000 s. 150

xciii kap 10 i ”Witnesses to Power”

xciv Anna Maria Claesson ”Kinesernas vänner” sid 30 - Medan jag skriver om min farfar och farmor i Kina, får jag denna bok i min hand som ger mig mer material om bakgrund och kontext för deras berättelse.

xcv Jag bygger detta avsnitt huvudsakligen på R. G: Tiedemanns artikel China and its neighbours.

xcvi jfr The Peking Missionary Association konferens 1903. Då enas man bl a om att använd Shan Ti för Gud. Jfr not 12

xcvii Lundström,K, Breimert, D 2000 s. 22

xcviii Jfr not 30 och not 102

xcix Lundström, K, Breimert, D 2000 s. 26f

c jfr not 30 och not 100